ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Год выдання 38-ы
№ 98 (2458)
12 снежня 1969 г. ПЯТНІЦА
Цана 4 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні пісьменніка Лынькова М. Ц. ордэнам Леніна

За вялікія заслугі ў развіцці савецкай літаратуры і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння ўзнагародзіць пісьменніка ЛЫНЬКОВА Міхаіла Ціханавіча ордэнам ЛЕНІНА.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ПАДГОРНЫ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль.
9 снежня 1969 г.

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КПБ

10—11 снежня ў Мінску працаваў пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

На парадку дня пленума былі наступныя пытанні:

1. Аб выніках работы III Усесаюзнага з'езда калгаснікаў і задачах партыйных арганізацый рэспублікі.

2. Аб далейшым паляпшэнні работы пярвічных партыйных арганізацый у святле патрабаванняў XXIII з'езда КПСС.

З дакладам па першым пытанні выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КП Беларусі П. М. Машэраў.

Па другім пытанні з дакладам выступіў сакратар ЦК КПБ Ф. А. Сурганаў.

Па абмеркаваных пытаннях пленум прыняў пастановы.

У рабоце пленума прыняў удзел загадчык сектара ЦК КПСС К. В. Лебедзеў.

11 снежня г. г. адбылося пасяджэнне Рэвізійнай камісіі КП Беларусі.

На пасяджэнні заслухана інфармацыя Старшыні рэвізійнай камісіі КП Беларусі т. Канановіча І. С. аб праведзенай рабоце за мінулы перыяд гэтага года і выкананні членамі рэўкамісіі даручэнняў.

З улікам заўваг і думак членаў Рэвізійнай камісіі вызначаны задачы далейшай работы.

ІДЭІ ЛЕНІНА — КРЫНІЦА НАТХНЕННЯ

АБ'ЯДНАНЫ ПЛЕНУМ ПРАЎЛЕННЯЎ ТВОРЧЫХ САЮЗАЎ СССР

10 снежня ў Калоннай зале Дома саюзаў адкрыўся аб'яднаны пленум праўленняў творчых саюзаў СССР — пісьменнікаў, мастакоў, кінематаграфістаў, кампазітараў з удзелам прадстаўнікоў тэатральных аб'яднанняў, саюзаў архітэктараў і журналістаў. У рабоце пленума ўдзельнічаюць больш тысячы віднейшых дзеячоў савецкай культуры. Дзеячы літаратуры і мастацтва сабраліся ў знамянальныя дні — напярэдадні 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, стваральніка нашай партыі і дзяржавы. Парадак дня пленума: «Аб увасабленні ленінскіх прынцыпаў партыйнасці і народнасці ў савецкай літаратуры і мастацтве».

У рабоце пленума прымаюць удзел кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС П. Н. Дземічаў, старшыня Цэнтральнай рэвізійнай камісіі КПСС Г. Ф. Сізоў, загадчыкі аддзелаў ЦК КПСС В. І. Сцяпанаў, В. Ф. Шаура, начальнік Галоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту генерал арміі А. А. Епішаў, міністр культуры СССР К. А. Фурцава.

Пленум адкрыў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, Герой Сацыялістычнай Працы К. А. Федзін.

Слова прадастаўляецца сакратару праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. М. Маркаву.

Савецкая шматнацыянальная літаратура, сказаў ён, — дзецішча сацыялістычнай рэвалюцыі, адно з выдатных заваяванняў савецкага ладу.

Вучачыся ў партыі, ідучы ў фарватэры яе мастацкай палітыкі, пісьменнікі дапамагаюць нашаму народу ажыццяўляць гістарычныя задачы будаўніцтва камуністычнага грамадства.

Кіруючыся рашэннямі красавіцкага Пленума ЦК КПСС, пісьменніцкія арганізацыі вядуць вялікую работу па ўзмацненні камуністычнага выхавання савецкіх літаратараў, павышэнні іх адказнасці за сваю творчасць.

Г. М. Маркаў спыняецца далей на нявырашаных праблемах нашай літаратуры, гаворыць аб неабходнасці далейшага павышэння ідэйна-мастацкага ўзроўню яе, а таксама аб асобных задачах савецкай крытыкі і літаратуразнаўства. Клопаты аб тым, каб дух ленінскай партыйнасці пранізваў усе літаратурныя дыскусіі, абмеркаванні, даследаванні, — найпершыя нашы клопаты. Ідэі і крытэрыі класавасці, высунутыя У. І. Леніным, з'яўляюцца краевугольным прынцыпам у разуменні і трактоўцы ўсіх з'яў літаратуры і мастацтва.

Зараз, напярэдадні вялікай даты — 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, гаворыць першы сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў СССР Л. А. Куліджанаў. мы зноў і зноў задаём сабе пытанне: як савецкая кінематаграфія служыць справе нашай партыі, наколькі дзейсная яе роля ў будаўніцтве камунізма і выхаванні новага чалавека, у сучаснай бітве ідэй?

У ходзе падрыхтоўкі да юбілею савецкія кінематаграфісты паставілі перад сабой задачу — стварыць новыя фільмы аб Леніне, аб рэвалюцыі, новыя творы, прысвечаныя біяграфіі ленінізма, якія расказвалі б аб тым, як партыя і народ увасабляюць у жыццё ленінскія ідэі.

Далей Л. А. Куліджанаў гаворыць, што перад кожным з дзеячоў савецкага кіно стаіць задача больш поўна і глыбока паказаць характар савецкага чалавека, нашага сучасніка. У барацьбе за далейшае павышэнне грамадскай ролі кінамастацтва асабліва вялікую ролю адыгрывае пастаноўка на экране, — зразумела, на высокім узроўні мастацтва — сацыяльных, філасофскіх і маральных пытанняў.

Творчасць савецкіх кампазітараў, як і ўсіх дзеячоў нашага мастацкага фронту, вызначаюць ленінскія прынцыпы партыйнасці і народнасці, гаворыць першы сакратар праўлення Саюза кампазітараў СССР Ц. Н. Хрэннікаў.

Мы заўсёды памятаем, гаворыць прамоўца, што эстэтычная пазіцыя пісьменніка, кампазітара, мастака — гэта яго ідэйна-палітычная, класавая пазіцыя. Ідэйная аснова савецкай музыкі, яе непарыўныя сувязі з народам, з жыццём Савецкай краіны выключаюць у нас магчымасць тых крызісаў у музычнай культуры, якія так характэрны для сучаснага буржуазнага Захаду.

Сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР М. А. Панамароў у сваім выступленні адзначае, што народжанае Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыяй савецкае выяўленчае мастацтва заўсёды імкнулася найбольш поўна адлюстраваць жыццё і працу народа, зацвердзіць у мастацкіх вобразах новага героя эпохі. Развіццё нацыянальных мастацтваў было б немагчымым без узаемнай творчай сувязі, без жывой эстафеты рэвалюцыйных традыцый.

Ленінскае вучэнне аб партыйнасці і народнасці мастацтва, непрымірымасць да буржуазных поглядаў — ідэйная аснова творчасці савецкага мастака.

Прамоўца гаворыць аб стварэнні раду манументальных скульптурных і жывапісных твораў на радзіме Уладзіміра Ільіча Леніна — у горадзе Ульянаўску, Мемарыяльнага музея ў сяле Шушанскім, іншых помнікаў У. І. Леніну. Мастакі сумесна з архітэктарамі працуюць над помнікамі, прысвечанымі гісторыі нашай Радзімы, рэвалюцыйным падзеям, героям Кастрычніка і Вялікай Айчыннай вайны.

Аналізуючы недахопы ў выяўленчым мастацтве, М. А. Панамароў адзначае, што можна сустрэць нямала твораў, выкананых павярхоўна. Работы, выкананыя халоднай рукой рамесніка, супярэчаць самому духу ленінскага плана манументальнай прапаганды, не адпавядаюць патрабаванням высокай ідэйнасці, не адлюстроўваюць пачуццяў і думак савецкага чалавека.

Зараз савецкія мастакі актыўна рыхтуюцца да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна.

Іх новыя творы прысвечаны тэме «Ленінізм у дзеянні». Сваім духоўным зместам яны павінны адпавядаць тым ідэям і прынцыпам, якія У. І. Ленін бачыў у мастацтве будучага.

На вячэрнім пасяджэнні старшынёй быў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. М. Маркаў.

З прамовай на пленуме выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС П. Н. Дземічаў.

Удзельнікі аб'яднага пленума праўленняў творчых саюзаў СССР аднагалосна прынялі рэзалюцыю, у якой запэўнілі Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, што мастацкая інтэлігенцыя краіны, верная ленінскім прынцыпам партыйнасці і народнасці, з гонарам выканае свой грамадзянскі і творчы доўг.

Пленум закончыў сваю работу.

Па матэрыялах ТАСС.

У Магілёве адкрылася абласная выстаўка выяўленчага мастацтва, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. На ёй прадстаўлены работы 21 аўтара, у тым ліку карціны мясцовых мастакоў У. Шпартава, Ю. Нікіфарава, А. Шкляра і іншых.

Фота М. ЖАЛУДОВІЧА. (БЕЛТА).

Пераклічка сельскіх клубаў

САБРАЛІСЯ Ў ВІЦЕБСКУ КУЛЬТРАБОТНІКІ

...Зала Лёзненскага раённага Дома культуры перапоўнена. Гучыць музыка, якую любіў Уладзімір Ільіч Ленін. Так пачаўся тэматычны вечар «Ідэі Леніна жывуць і перамагаюць». Пад гукі фанфар на сцэну выходзяць знатныя людзі раёна кавалеры ордэна Леніна. Гэта старшыня калгаса «Бальшавік» Хведар Васільевіч Бекашонак, дэлегатка 2 і 3 Усесаюзных з'ездаў калгаснікаў Кацярына Раманаўна Лівянкова і інш.

У вечары прынялі ўдзел таксама заслужаная настаўніца БССР, пенсіянерка Ганна Тарасаўна Чарткова, урач Аляксей Гаўрылавіч Антонаў, падпалкоўнік у адстаўцы Іван Іванавіч Кісялёў. Пасля кожнага выступлення выконваліся загадзя падабраныя вакальныя і музычныя творы, дэманстраваліся фрагменты з кінафільмаў пра У. І. Леніна, пра Вялікую Айчынную вайну, кароткаметражныя фільмы Віцебскай тэлестудыі пра калгас «Бальшавік» і ўчастковую бальніцу, якой 20 гадоў кіруе А. Антонаў. У заключэнне ўсе прысутныя ўрачыста выканалі песню «Ленін заўсёды жывы».

Тэматычным вечарам у Лёзненскім раённым Доме культуры закончыўся першы дзень семінара культасветработнікаў і важакоў сельскай камсамоліі Віцебскай, Гомельскай і Магілёўскай абласцей. Арганізавалі гэты форум Міністэрства культуры БССР і ЦК ЛКСМБ. На семінары адбылася змястоўная цікавая размова аб рабоце культасветустаноў па падрыхтоўцы да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Усе выступаючыя адзначалі, што ў клубах і дамах культуры актывізавалася прапаганда тэарэтычнай спадчыны Уладзіміра Ільіча. Праводзяцца ленінскія ўрокі, наладжваюцца тэматычныя вечары, сустрэчы з ветэранамі рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, вусныя часопісы, тэарэтычныя канферэнцыі, лекцыі і даклады аб правадыры. Аб гэтым гаварылі ў сваіх выступленнях на семінары дырэктар Рагачоўскага раённага Дома культуры М. Чарняўская, сакратар Петрыкаўскага райкома камсамола В. Мазай.

На трыбуне загадчык навучальнай часткі Свядскай сярэдняй школы Лепельскага раёна, намеснік старшыні калгаса «Пражэктар» па культуры А. Паўлоўскі.

— Клубная Лeнініяна ў нас даволі багатая, — пачаў ён. — Гэта цыкл лекцый і тэматычных вечароў, сустрэчы з лепшымі людзьмі сельгасарцелі. Асабліва запомніліся калгаснікам тэарэтычныя канферэнцыі: «Што дала нам Савецкая ўлада?» «Ленін і яго тэарэтычная спадчына».

Далей А. Паўлоўскі расказаў аб дзейнасці чатырох клубаў, якія працуюць на тэрыторыі калгаса. Кожны месяц у іх праводзяцца ленінскія ўрокі, тэматычныя вечары, выпускаюцца насценныя і светагукавыя газеты.

Аб прапагандзе ленінскай тэарэтычнай спадчыны аб выхаванні моладзі гаварылі ўдзельнікі семінара А. Кабяк — сакратар камсамольскай арганізацыі калгаса імя Суворава Пастаўскага раёна, А. Елісееў, А. Кураленка, Н Барысенка — сакратары Полацкага, Гарадоцкага і Рэчыцкага райкомаў камсамола. Важак Чачэрскай камсамоліі Гомельскай вобласці Н. Мамантава падзяліліся вопытам работы клубаў па камуністычным выхаванні моладзі.

Ала Мураўёва — малады клубны работнік. Два гады назад, пасля заканчэння сярэдняй школы пачала загадваць Бабыніцкім сельскім клубам Полацкага раёна. За кароткі час Ала здолела наладзіць работу клуба, згуртаваць актыў: настаўнікаў, спецыялістаў сельскай гаспадаркі. З іх дапамогай у клубе праведзены цікавыя тэматычныя вечары «З чаго пачынаецца Радзіма», «Ленін і цяпер жывейшы за ўсіх жывых», «Квітней, як вясна, наша Віцебшчына», дыспуты «Што ты думаеш пра сваё пакаленне?». «У чым прыгажосць чалавека» і многае іншае.

На занальным семінары ў Віцебску, як і ў Баранавічах (аб чым ужо расказвалася ў нумары «Літаратуры і мастацтва» за 28 лістапада г. г.), ішла адкрытая размова аб месцы клуба ў выхаванні моладзі, аб цесным кантакце з камсамольскімі арганізацыямі.

— У саўгасе «Сітца» Докшыцкага раёна, — адзначыў сакратар Віцебскага абкома камсамола І. Навумчык, — пабудаваны сучасны ўтульны клуб на 360 месц. Але славіцца ён не толькі сваімі «вугламі», а змястоўнай і цікавай работай. Арганізоўвае яе камітэт камсамола і клубныя кіраўнікі. Тут часта праводзяцца маладзёжныя вечары, сустрэчы з ветэранамі вайны, перадавікамі вытворчасці, дыспуты. У гуртках мастацкай самадзейнасці заняты камсамольцы і амаль усе маладыя рабочыя саўгаса.

Такіх прыкладаў на Віцебшчыне шмат. Камсамол, сельская інтэлігенцыя вобласці прымаюць актыўны ўдзел у дзейнасці культасветустаноў. Над клубамі і бібліятэкамі тут шэфствуюць каля тысячы агульнаадукацыйных школ, 648 актывістаў з'яўляюцца намеснікамі загадчыкаў клубаў і бібліятэк па рабоце сярод дзяцей. Больш як тысяча актывістаў кіруюць гурткамі мастацкай самадзейнасці.

Усе выступаючыя адзначалі, што толькі цесны кантакт камсамола і клубных устаноў можа прынесці жаданы поспех усёй культурна-асветнай работы сярод працоўных, асабліва моладзі.

Трэці дзень семінара быў прысвечаны абмеркаванню тэмы «Раённы Дом культуры — метадычны цэнтр культурна-асветнай работы». Вопытам метадычнага кіраўніцтва клубнымі ўстановамі падзяліліся дырэктары Быхаўскага і Касцюковіцкага раённых дамоў культуры. Цікавымі былі выступленні дырэктараў Віцебскага, Гомельскага і Магілёўскага абласных дамоў народнай творчасці. Яны расказалі аб вучобе клубных работнікаў і кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці, аб фарміраванні рэпертуару самадзейных калектываў.

Удзельнікі семінара не толькі абмеркавалі даклад «Ленінская праграма культурнай рэвалюцыі ў дзеянні», абмяняліся вопытам работы, але і пабывалі ў музеі славутага партызанскага важака Вялікай Айчыннай вайны М. Шмырова, у Дзяржаўным драматычным тэатры імя Якуба Коласа, дзе паглядзелі спектакль па п'есе Л. Талстога «Улада цемры», сустрэліся з акцёрамі і кіраўнікамі тэатра. Загадчыкі сельскіх клубаў і дырэктары сельскіх дамоў культуры акрамя гэтага пазнаёміліся з установамі культуры калгаса імя Кірава Віцебскага раёна. Спадабалася ўдзельнікам семінара цікавае і баявітае выступленне народнага агіттэатра «Усмешка» Магілёўскага завода імя Куйбышава, змястоўная выстаўка «Народная творчасць Магілёўшчыны». а таксама выстаўка работ фотааматараў Віцебшчыны.

За час семінара культасветработнікі, камсамольскія важакі абмяняліся думкамі аб тым, як лепш арганізаваць работу клубаў, павысіць іх ролю ў прапагандзе ленінскай спадчыны, як зрабіць іх любімымі месцамі адпачынку моладзі, усіх сельскіх жыхароў. Без сумнення. семінар паспрыяе далейшаму паляпшэнню работы клубных устаноў, умацаванню кантактаў кульасветработнікаў і важакоў камсамола.

С. СЯМЁНАЎ,
інспектар упраўлення культасветустаноў Міністэрства культуры БССР.

ХАРАСТВО КЛІЧА, ХАРАСТВО ПАТРАБУЕ

З VII пленума праўлення Саюза кампазітараў Беларусі

У КОЖНАГА чалавека, мабыць, была свая самая першая песня. Пройдуць гады, ты пасталееш, але якога б ні быў ты веку, тую песню з дзяцінства ўспомніш з пяшчотаю, з падзякай. Яна была для цябе першым глытком з цудоўнай крыніцы, што завецца мастацтвам.

Вядома ж, гэта была вельмі харошая песня, менавіта яна здружыла цябе на ўсё жыццё з музыкай.

Музыка для дзяцей... Мабыць і яе, гаворачы словамі Горкага, трэба пісаць, як для дарослых, толькі лепш.

Які ж ён, плён работы беларускіх кампазітараў па стварэнні музыкі для дзяцей і юнацтва? Падрабязны адказ на гэтае пытанне быў дадзены ў дакладзе старшыні камісіі па дзіцячай музыцы Саюза кампазітараў БССР К. Сцепанцэвіч на VII пленуме праўлення Саюза кампазітараў БССР, які праходзіў 7—8 снежня.

Музыка для дзяцей у нашай рэспубліцы мае ледзь не паўвекавую гісторыю. Яе пісалі яшчэ ў дваццатыя гады беларускія кампазітары Анцаў, Грыневіч, Луцэвіч і іншыя. На пачатку трыццатых гадоў выйшлі дзіцячыя зборнікі Н. Сакалоўскага і І. Любана. Шмат пісаў для падрастаючага пакалення М. Чуркін, які ў 1941 годзе стварае аднаактовую дзіцячую радыё-оперу «Рукавічкі».

Стваральнікам вялікага педагагічнага рэпертуару з'яўляецца М. Аладаў. Шмат пісаў для дзяцей Р. Пукст. Шырока вядомы яго «Ленінскі марш піянераў», «Майская песенька», «Мічурынцы-юннаты», «Арляняты», «Песня пра Марата Казея» і г. д. Р. Пукст — аўтар беларускай оперы для дзяцей «Марынка».

Спіс беларускіх кампазітараў, якія плённа працавалі і працуюць у жанры дзіцячай музыкі, можна прадоўжыць. Гэта А. Туранкоў, С. Палонскі, І. Роньkін, П. Падкавыраў, Я. Цікоцкі, А. Багатыроў, Ул. Алоўнікаў, Д. Лукас, І. Кузняцоў, Г. Вагнер, Э. Тырманд, Ю. Семяняка, Д. Камінскі і г. д.

Дакладчык называе дзесяткі твораў вялікіх і малых форм, ад дзіцячых оперы і балета да песенек для дзіцячых садоў, створаных за апошнія гады, і тут жа робіць на першы погляд нечаканы вывад — арыгінальнай музыкі для дзяцей у нас мала, яе не хапае.

Так, не хапае. Зайдзіце ў любую школу, клуб — вам адразу паскардзяцца, што вельмі мала добрых беларускіх харавых песень для акцябрат, піянераў, камсамольцаў, мала песень аб Леніне. А апрацовак беларускіх народных песень і танцаў, твораў для духавых і народных аркестраў, хораў для капэл — паспрабуй знайдзі!

І яшчэ — якасць! Хіба мала ў нас выдаюць на-гара шэрай, невыразнай музыкі, напісанай без ведання дзіцячых інтарэсаў, дзіцячай псіхалогіі, дзіцячых інтанацый. Колькі за апошні час паявілася розных «Піянерскіх маршаў», «Маршаў піянераў» і да т. п., мова якіх — або музычны штамп, або — другая процілегласць — закручастыя музычныя фразы, якія і не запомніш.

Пра ўсё гэта слушна гаварыла дакладчык. І ўсё ж нельга не пагадзіцца з выступіўшым у спрэчках музыказнаўцам Л. Аўэрбахам, які папракнуў К. Сцепанцэвіч за тое, што яна, гаворачы аб творчасці кампазітараў для дзяцей, не прааналізавала гэтую творчасць. Размова ў дакладзе пра гэта ішла, калі можна так сказаць, ушырыню, а не ўглыб.

Л. Аўэрбах і некаторыя іншыя ўдзельнікі пленума гаварылі пра выкарыстанне сучаснай музычнай мовы, мовы Шастаковіча і Пракоф'ева ў дзіцячай музыцы. Пэўныя поспехі ў гэтай галіне мае кампазітар Дзмітры Камінскі, які напісаў нядаўна вельмі выразнае па форме, насычанае вялікім зместам канцэрціна.

Узрадаваў слухачоў новай дзіцячай кантатай Уладзімір Алоўнікаў (канцэрціна і кантата выконваліся на адным з пасяджэнняў пленума).

Але вернемся зноў да даклада. Галоўным стрыжнем яго і ўсёй дыскусіі на пленуме было пытанне аб музычна-эстэтычным выхаванні юнага пакалення ў рэспубліцы.

Пытанне гэтае не новае. Яно неаднаразова дыскутавалася на старонках газет і часопісаў, розныя ўстановы і інстанцыі прымалі адпаведныя пастановы. Гэта прывяло да некаторых зрухаў. У прыватнасці, ёсць пэўныя поспехі ў музычным выхаванні, музычнай адукацыі дзяцей. Вось некалькі лічбаў з даклада. Калі ў 1956 годзе ў 124 музычных школах навучалася 25 300 дзяцей, дык сёлета ў 157 дзённых і 26 вячэрніх школах — 32 790 хлопчыкаў і дзяўчат. Толькі ў гэтым годзе прынята ў музычныя школы 7 774 навучэнцы. За апошнія два гады адкрыты чатыры музычныя вучылішчы — у Наваполацку, Баранавічах, Гродна і Мазыры.

Добра? Добра.

Дакладчык гаворыць і пра вялікую папулярызатарскую работу беларускіх кампазітараў у галіне музычна-эстэтычнага выхавання. Толькі за два апошнія гады адбылося 70 творчых сустрэч членаў Саюза кампазітараў з дзецьмі, моладдзю.

Прапаганда музыкі, музычных ведаў — вялікая, складаная, шматпланавая работа. Гэта і лекцыі ў шматлікіх лекторыях і універсітэтах музычнай культуры, гэта і спецыяльныя выданні, грамзапісы і г. д.

Музычна-мастацкім выхаваннем дзяцей паспяхова займаецца шэраг творчых арганізацый. Цікавую работу, напрыклад, праводзіць Беларуская дзяржаўная філармонія, якая арганізавала лекцыі-канцэрты для дзяцей. Сярод іх такія, як «Уладзімір Ільіч Ленін і музыка», «Народная музыка», «Праграмная музыка», «Казка пра музыку», «Аркестр і яго інструменты» і г. д.

У галіне музычнага выхавання дзяцей актыўную работу праводзяць і многія музычныя школы.

Ну, а як наконт музычнай літаратуры, фоназапісаў, адрасаваных дзецям? З гэтым — не вельмі. У многіх музычных школах рэспублікі мала ці зусім няма падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, нотнай літаратуры, фоназапісаў класічнай рускай і замежнай музыкі, твораў савецкіх кампазітараў. Некаторыя музычныя і агульнаадукацыйныя школы атрымліваюць ноты, метадычныя дапаможнікі, фоназапісы не з Мінска, а шляхам індывідуальных заказаў з Кіева. Дарэчы, у Кіеве заказваюцца і фотапартрэты беларускіх кампазітараў (?!).

Няма чым пахваліцца нам і ў галіне выдання грампласцінак дзіцячай беларускай музыкі. Іх вельмі мала. А тое, што ёсць — нізкай якасці.

Наспела патрэба — і даўно наспела — выдаць у грамзапісе «Анталогію дзіцячай музыкі» (школьнай, дашкольнай, народнай песні, а таксама нотныя зборнікі ў магазінах з запісамі гэтай музыкі).

Што і казаць, беларускія выдаўцы глядзяць на музычную літаратуру скоса. А між тым, вельмі важна навучыць дзяцей не толькі слухаць музыку, але і прывучыць іх слухаць пра музыку. Пра гэта вельмі слушна гаварыў музыказнаўца Л. Аўэрбах, які падкрэсліў, што за апошнія дзесяць гадоў у рэспубліцы выйшла не больш трох-чатырох музыказнаўчых кніг для дзяцей. У многім яны паўтараюць кнігі, выдадзеныя ў іншых рэспубліках, хаця і напісаны на беларускім матэрыяле. Між тым, у нас ёсць што даследаваць, ёсць багацейшы матэрыял для тэарэтычных пошукаў. Але прабіцца з такой кнігай у нашых выдавецтвах, што гару зрушыць з месца.

На пленуме зайшла вялікая гаворка пра музычна-эстэтычнае выхаванне школьнікаў. Тых дзесяткаў і дзесяткаў тысяч хлопчыкаў і дзяўчынак, што ходзяць у звычайныя агульнаадукацыйныя школы.

І ў дакладзе, і ў выступленнях некаторых удзельнікаў пленума (у прыватнасці, намесніка міністра асветы БССР

(Заканчэнне на 3-й стар.).

ПЕРШЫ КАДР

«КАРАБЕЛЬ-ПРЫВІД» АДПРАЎЛЯЕЦЦА Ў ДАРОГУ

РЭЖЫСЁР Ул. ДЗВІНСКІ РАСКАЗВАЕ НАШАМУ КАРЭСПАНДЭНТУ В. САЛАЎЁВУ

...З зацямнення з'яўляецца невялікая кніжачка ў саф'янавым пераплёце. Камера набліжаецца, дазваляючы прачытаць яе назву: «Прыдворны каляндар».

Кніга адкрываецца, відаць тытульны ліст і подпісы на ім. Камера «чытае»:

«Уступленне на прастол шчасліва царствуючага гасудара імператара — 15 год».

«Уступленне на прастол дома Раманавых — 296 год».

«Ад стварэння свету — 7419 год».

«Ад нараджэння Хрыста — 1909 год...»

Пад бой званоў гэта апошняя дата набліжаецца на гледача, запаўняе экран...

«...1909... рэвалюцыя задушана!».

Так пачынаецца рэжысёрскі сцэнарый новага дакументальнага фільма маладога беларускага кінематаграфіста Уладзіміра Дзвінскага, які носіць умоўную назву «Карабель-прывід» або «Цару ўезд забараняецца».

— Фільм, над якім я зараз працую, — гаворыць Уладзімір, — мая першая праца ў вялікім кінематографе. За плячыма засталіся цяжкія і хвалюючыя гады вучобы ва Усесаюзным інстытуце кінематаграфіі — наперадзе цярністая і нялёгкая праца кінадакументаліста.

Сцэнарый фільма я напісаў разам з журналісткай Кацярынай Жукавай. Гэта вялікі спецыяліст і знаўца архіўных матэрыялаў, звязаных з жыццём У. І. Леніна. Дарэчы, задума напісаць сцэнарый на гэтую тэму нарадзілася ў мяне яшчэ ў час вучобы ў інстытуце. Гэтай работай я хацеў абараніць дыплом. Работу давялося адкласці на больш позні час. Аб чым наш фільм? Пастараюся коратка пераказаць сюжэт.

Суровы 1909 год. Самадзержац расійскі Мікалай II, не паспеўшы адмыць рукі ад крыві рускага народа пасля падаўлення рэвалюцыі, вырашыў зрабіць візіт манархам і правіцелям Англіі, Францыі і Італіі. На беразе Нявы да далёкага плавання рыхтавалася царская шхуна «Штандарт»...

У гэты час у далёкай Жэневе У. І. Ленін, праглядаючы буржуазныя выданні «Фігара», «Таймс», даведваецца аб маючым адбыцца візіце крывавага ката за граніцу. Ленін пачынае дзейнічаць... І ў выніку пампезна задуманы спектакль з удзелам манархаў праваліўся. Замест радасных сустрэч на землях Францыі, Англіі, замест авацый і ўрачыстых прыёмаў рускага цара сустракаюць толькі правіцелі і... браняносцы. А ў Італію ён нават не трапіў.

Узняты Леніным міжнародны пралетарыят і прагрэсіўныя сілы байкатавалі візіт крывавага самадзержца. Пачаліся забастоўкі, стачкі, дэманстрацыі. Гэтыя падзеі яшчэ раз паказалі, якую сілу мае пралетарская салідарнасць.

Такі пераказ, вядома, не раскрывае ўсёй задумы. У фільме будзе больш падрабязна асветлена дзейнасць Уладзіміра Ільіча Леніна ў той перыяд. Тонкі і прынцыповы псіхолаг, ён здолеў разгледзець за візітам цара новыя катаванні, турэмныя камеры, расстрэлы ў краінах, куды накіроўваўся цар...

За падрыхтоўчы перыяд работы над фільмам нам давялося прагледзець тысячы дакументаў у архівах, бібліятэках, Дзяржфільмафондзе СССР. Было многа радасных знаходак і адкрыццяў. Так, напрыклад, мы вельмі ўзрадаваліся, калі знайшлі ў архіве адно з невядомых пісьмаў Уладзіміра Ільіча Леніна, у якім ён гаварыў аб неабходнасці байкоту царскага візіту ў Англію, Францыю, Італію. Гэты дакумент дапамог нам адлюстраваць яшчэ адну жывую старонку гісторыі.

Праўда, мы былі засмучаны недахопам у архівах патрэбных матэрыялаў. Але ж нельга крыўдаваць на нашых папярэднікаў за тое, што яны не здымалі таго, што нас сёння цікавіць.

У канчатковым выніку задача сцэнарыста і рэжысёра заключаецца ў тым, каб знайсці прыём і сродкі для стварэння цікавага і выразнага. Пры гэтым абавязкова трэба зыходзіць з таго, што пакінула нам гісторыя.

...Здавался б, што такое архіўная фатаграфія. Здымай сабе яе колькі хочаш — і так і гэтак, усё злепіцца. Ды не тут было. Калі здымкі пераносіць на экран проста механічна, пунктуальна прытрымліваючыся сюжэта, кадры атрымліваюцца статычнымі, нямымі... Пракруцілі плёнку раз, другі і перакаваліся ў гэтым. Тут мне і давялося паламаць галаву разам з аператарам Эдуардам Гайдуком, як ды што. Але ўсё ж выхад, здаецца, мы знайшлі. Які ён? Аб гэтым мы даведаемся толькі ў канцы работы.

Наш фільм у асноўным будзе пабудаваны на архіўных матэрыялах. Аднак ёсць у ім і кадры сённяшніх дзён. Для таго, каб бліжэй пазнаёміцца з гісторыяй, якая месцамі звязана з жыццём У. І. Леніна, думаем, калі гэта ўдасца, здымаць у Парыжы і Ленінградзе. Гэтыя жывыя, сённяшнія кадры дапамогуць яшчэ глыбей і больш мэтанакіравана прыадкрыць старонкі з жыцця Ільіча.

ТЭАТР ТЭАТР ТЭАТР

КАЛІ АЎТАР ПЯРЭЧЫЦЬ РЭЖЫСЁРУ

«ПАДАРОЖНЫ БЕЗ БАГАЖУ» Ж. АНУЯ У РУСКІМ ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ імя М. ГОРКАГА

КАЛІ гаварыць шчыра, дык я па-добраму зайздрошчу артыстам Рускага тэатра імя М. Горкага, што ў іх, а не ў нас ідзе п'еса Ж. Ануя «Падарожны без багажу». На маю думку, гэта той драматургічны твор, які дае цікавы матэрыял для раскрыцця акцёрскіх і рэжысёрскіх індывідуальнасцей. Я глядзеў спектакль і самому хацелася іграць у гэтай п'есе. «А што ты, артыст Мілаванаў, хацеў бы расказаць гледачам?» Думкі мае, безумоўна, суб'ектыўныя, але я адважваюся іх выказаць.

Што адбываецца ў п'есе?

Праз пятнаццаць гадоў пасля заканчэння вайны чалавека па прозвішчы Гастон возяць па дамах тых сем'яў, якія шукаюць родных, згубленых на фронце, і цяпер выказваюць свае «правы» на Гастона. (Да гэтага часу ён жыў у прытулку для псіхічна хворых—у яго памяці не засталося нічога аб мірным жыцці.)

Мы становімся сведкамі сустрэчы Гастона з 387-й такой сям'ёй. Адбываюцца падзеі, якія адкрываюць перад намі гнюснае і непрыглядное мінулае героя. Аказваецца, яшчэ перад тым, як пайсці ў армію, ён (або той, за каго яго прымаюць) паспеў многае — пакалечыў свайго лепшага сябра, абрабаваў старую знаёмую сям'ю на кругленькую суму, спакусіў жонку брата і пятнаццацігадовую служанку... Цяпер ён — ахвяра вайны. Не зусім звычайная ахвяра.

Такі сюжэт твора.

І вось спектакль. У промні пражэктара — Гастон, які аб нечым думае, відаць, аб нечым вельмі сумным, таму што ў залу льецца сумная песня. Гледачы яшчэ нічога не ведаюць аб героі, а пачынаюць сімпатызаваць гэтаму сівому задуменнаму чалавеку. Калі гэтага дабіваўся рэжысёр спектакля А. Даброцін і выканаўца ролі Гастона артыст І. Камароў, дык мэты яны дасягнулі. Тэатр настойвае на тым, што Гастон — асоба станоўчая. Гэтыя адносіны да яго захоўваюцца на працягу ўсяго спектакля.

А ўчытаемся ў тэкст п'есы. Першае, што павінна было насцярожыць рэжысёра і выканаўцу, — аўтарскія рэмаркі: яны вельмі дакладныя. Ануй першай рэмаркай дае такую характарыстыку Гастону: «Гастон ад няма чаго рабіць разглядае карціны, быццам дзіця, якое прывялі ў госці». У далейшым аўтар яшчэ раз у канцы першай карціны настойвае на параўнанні паводзін Гастона з паводзінамі дзіцяці.

Рэжысёр і артыст гэтую заўвагу аўтара выконваюць прасталінейна: яны падкрэсліваюць абыякавасць Гастона да нармальнага жыцця, падкрэсліваюць клінічны характар яго паводзін.

У п'есе нямала ніякай клінікі. Гэта трагіфарс аб несумленных людзях, для якіх няма нічога святога, гатовых усё прадаць і ўсяму здрадзіць. Аўтар не адзін раз дае нам зразумець, што Гастон хутчэй за ўсё многае разумее і помніць, але яму ў жыцці далі шанс закрэсліць сваё ганебнае мінулае. Ён сам сцвярджае ў пятай карціне: «Так, я адмаўляюся ад свайго мінулага з усімі дзеючымі ў ім асобамі, уключаючы самога сябе. Няхай тут, у вас, мая сям'я, маё каханне, маё сапраўднае жыццё. Толькі вы мне не падабаецеся. Я ад вас адмаўляюся». І далей: «Гэта на дзіва шчаслівы выпадак... Я яго выкарыстаю».

Сітуацыя, у якую трапіў Гастон, дае яму магчымасць выбраць сабе біяграфію, якая яму цяпер па душы, а для гэтага ёсць выратавальны круг — страта памяці. За такі шанс варта трымацца з усіх сіл. Гастон і робіць гэта віртуозна — ён адвяргае 387 сем'яў, бо яго не задавальняюць тыя біяграфіі, якія яны яму прапануюць.

Хтосьці з крытыкаў пісаў, што п'еса Ануя — гэта і рэальнасць, і жахлівая казка. Тое, што герой быццам бы страціў памяць, — драматургічны прыём, хоць такое і здараецца ў сапраўднасці. І тэатр, відаць, тады наблізіцца да поспеху ў трактоўцы «Падарожнага без багажу», калі захавае гэтую асаблівасць драмы, не будзе старанна іграць у праўдападабенства і адначасова настойваць на казачным характары ўсіх падзей і фігур. Шкада, што А. Даброцін зрабіў у тэксце вівісекцыі, якія даюць магчымасць выканаўцам імкнуцца да ілюстрацыйнага паказу «сцэнак» з замежнага жыцця. Складаная і выразная філасофія твора збядняецца.

Гастон, вядома, ахвяра часу і грамадства, у якім ён жыве. Але ён і ваяўнічы абывацель, ландскнехт, прадажны і нізкі ў сваіх пошуках месца пад сонцам. А на сцэне мы бачым жанравую фігуру былога салдата, які пакутуе з-за тых, хто некалі паслаў яго на вайну. Гэта — ўжо не Ануй, а нейкая іншая п'еса.

Ануй даводзіць падзеі ў п'есе да змрочнага абагульнення. Можна меркаваць, што ж за сем'і былі перад гэтай, а адсюль зрабіць вывад аб грамадстве ў цэлым. Гастон выбірае сабе прыстойную біяграфію, тактоўна намякаючы чарговай «сваёй» сям'і на тое «мінулае», якое яго б задаволіла. Ён гаворыць: «Я бачу сябе сціплым, бялявым хлапчуком. Я выратаваў свайго сябра, калі ён тапіўся».

Вось так, па драбніцах, Гастон збірае і фармулюе сваё «мінулае», якое зусім не адпавядае сапраўднай яго біяграфіі. І ні на хвіліну не ўзнікае сумнення ў тым, што Гастон і Жак — гэта адна і тая ж асоба. Усё часцей і часцей па ходзе п'есы мы бачым сапраўдны твар Гастона. У першай карціне гэта прарываецца ў слове «мазурык» якое герцагіня і адвакат выгаворваюць з французскім акцэнтам, змякчаючы тым самым яго сапраўдны сэнс. Потым у мове Гастона гучыць вулічны жаргон, які характарызуе пэўнае кола людзей. У спектаклі гэты матыў зусім выкрэслены, бо ён парушыў бы станоўчую канцэпцыю галоўнага персанажа, якой прытрымліваецца тэатр.

Мне здаецца, што такі адыход ад аўтарскай задумы і намераў Ануя прымусіў рэжысёра і выканаўцу паказваць «не тое», што напісана драматургам. Бяру на сябе смеласць заявіць, што ў гэтай п'есе станоўчых персанажаў наогул няма. Кожная дзеючая асоба жыве толькі сваімі інтарэсамі, імкнецца дасягнуць сваёй мэты, пагарджаючы пры гэтым элементарнымі агульначалавечымі нормамі. Далей я вярнуся да астатніх персанажаў, а цяпер яшчэ пра Гастона.

Эвалюцыя героя адбываецца на нашых вачах. З чалавека, які далёкі ад людской сумятні, з чыстымі, бескарыслівымі намерамі, ад якіх павявае дзіцячай наіўнасцю, ён ператвараецца ў дзялка, які ваюе за ўтульнае месца пад сонцам, не жадаючы несці адказнасці за мінулыя свае злачынствы. У фінале п'есы ён трапляе ў складанае становішча — пастка можа зачыніцца і яго выкрыюць. Але шчаслівы выпадак дае яму магчымасць уцячы з сям'і, ад тых людзей, якія жадаюць, каб Гастон плаціў па поўным рахунку за сваё сапраўднае мінулае.

Мне могуць запярэчыць, што, маўляў, Гастон хоча пачаць новае жыццё, не падобнае на тое, мінулае. Ці дае аўтар якія-небудзь падставы думаць так? Не. Сама назва п'есы «Падарожны без багажу» можа падказаць і такую выснову — твор пра чалавека, які хоча прайсці па жыцці, не абцяжарваючы сябе багажом зробленага. Яму патрэбна прыгожае, лёгкае жыццё, якое ніхто не мае права азмрочваць, патрабуючы адказнасці за злачынствы — фізічныя і маральныя.

Пятая карціна, па сутнасці, ператвараецца ў адкрыты фарс. Гастон прачынаецца, акружаны чучаламі жывёл, якіх некалі сам забіваў і патрашыў. Ён палохаецца, адкідвае звяркоў ад сябе. Але як жа быць з тымі людзьмі, якія хочуць, каб ён адказаў за зробленыя калецтвы?

Ануй не баіцца сімвалічнага супастаўлення, а рэжысёр і акцёр даюць карціну жаху толькі ад канкрэтных, але, на жаль, бяскрыўдных звяркоў. Фарс дасягае апагею ў сваім драматургічным напале: Гастон пачынае разумець, што яго абступілі з усіх бакоў звяры, якія могуць яшчэ паказаць зубы і перагрызці, перамалоць Гастона, яго прыдуманае мінулае і будучае.

Валянціна прадракае яму цяжкае жыццё, калі ён адмовіцца ад іх сям'і. Яна малюе яму карціну жабрацтва, якое чакае Гастона ў тых астатніх пяці сем'ях, што яшчэ чакаюць яго. Гастон спрабуе ўцячы, але Валянціна і гэта прадугледзела.

«ВАЛЯНЦІНА. Няўжо ты думаеш, што я не падыму трывогі, як толькі ты пераступіш парог гэтага пакоя? *(Ён раптам падыходзіць да акна)*. Не дуры, тут занадта высока, і гэта не выхад. *(Ён паварочваецца да яе, быццам зацкаваны звер. Яна глядзіць на яго і гаворыць цяпер ужо ціха)*. Можа ты пазбавішся ад нас, але не ад сваіх вачэй, у якіх па-ранейшаму чытаюцца ўсе твае думкі... Ад усіх нас не ўцячэш, Жак, хочаш ці не хочаш, а некаму ты павінен належаць, інакш цябе зноў адправяць у лячэбніцу...»

І тут раптам павінна, як гэта прадугледжана п'есай, загучаць музыка, спачатку сумная, потым усё больш і больш вясёлая. Аўтар прадказвае шчаслівую развязку, зараз будзе знойдзены выхад — і ён быццам з'явіўся ў вобразе маленькага хлапчука. Гэтай музыкі ў тэатры мы не чуем. Гастон глядзіць на хлапчука зачаравана і двойчы перапытвае яго аб тым, што ўсе яго сваякі загінулі. Гастона гэта радуе, яму гэта падыходзіць, бо сведкі — перашкода...

Адбываецца здзелка. У выніку ўсе задаволены: у хлапчука застаецца яго капітал, апякун атрымлівае свае працэнты, а Гастон сваё «чыстае» мінулае і тое будучае, аб якім ён так марыць. На вачах гледачоў і дзеючых на сцэне асоб, пад гукі ўрачыстай музыкі злачынца выкручваецца ад адказнасці.

Так напісана ў п'есе. І не так іграецца ў спектаклі.

Чаму так многа людзей хочуць захапіць Гастона, нягледзячы на яго заганнае мінулае? Надзея, што ён стаў лепшым, сваяцкія адносіны, спагада да яго? Не.

Герцагіню Дзюпон-Дзюфор у выкананні артысткі А. Шах-Парон хвалюе толькі яе асабісты лёс і лёс яе пляменніка, доктара Альберта Жыльбена. Яна настойвае на тым, што Гастон з добрай сям'і, можа нават адораны чалавек, драматург. Гэты ход яе разважанняў у спектаклі таксама апушчаны, а шкада, бо тут галоўны кірунак ролі. Што атрымлівае герцагіня, калі Гастон на самай справе з добрай сям'і і прызнае яе? Здзейніцца яе даўняя мара: клініка пляменніка атрымае цудоўную рэкламу, гэта значыць — і грошы... У спектаклі ж атрымліваецца так, што і герцагіня змагаецца за «добрасумленнага» чалавека, якога жанчыне прыемна «выратаваць».

Сям'я, з якой мы знаёмімся ў спектаклі, нібы разбіта на два лагеры. Зразумелае імкненне Валянціны (артыстка І. Лакштанава) вярнуць Гастона: яна, як ёй здаецца, любіць яго, доўга чакала і спадзяецца на шчасце, няхай нават і такое... У сваім імкненні «атрымаць» Гастона яна не спыняецца ні перад якімі перашкодамі. Яна — вылюдак. Жадае «мець шчасце» любой цаной — і актрыса нясе гэтую звышзадачу, не ідэалізуючы сваю гераіню. Можна толькі пажадаць ёй у апошняй карціне, у сцэне з Гастонам, давесці высвятленне адносін да агіднага гучання: утойваць больш няма чаго і трэба весці бой з адкрытым забралам. Вобразам Валянціны Ануй, відаць, хацеў расказаць, што ж атрымліваецца з сапраўдным пачуццём, калі жыццё чалавека — суцэльныя кампрамісы, няхай нават у імя кахання.

Двух іншых членаў сям'і — маці і Жоржа — аб'ядноўвае прага помсты. Яны і затрымаць хочуць Гастона ў доме, каб пасвойму адпомсціць яму за свае крыўды, і таму яны ахвотна расказваюць Гастону агідныя гісторыі з яго мінулага.

Што ж атрымліваецца ў спектаклі, цяжка зразумець. Артысты Г. Абуховіч і Ю. Сідараў іграюць высакароднасць і прагу помсты адначасова. А ўспаміны аб мінулым ідуць толькі як інфармацыя для нас, гледачоў. Застаецца ўражанне, што дзеянне з іх удзелам спыняецца. Па-мойму, адбываецца гэта таму, што тут няма выразнай рэжысёрскай трактоўкі вобразаў. Па п'есе маці і Жорж увесь час парушаюць «умовы гульні», сапраўднае аблічча кожнага з іх «прабіваецца» міма волі, і таму яны такія незадаволеныя адзін адным. Іх пралікі выкарыстоўвае Гастон: яго не цікавяць «факты біяграфіі», яго цікавіць, як «маці» і «брат» могуць ставіцца да яго мінулага.

Для маці, мадам Рэно, галоўнай фразай з'яўляецца рэпліка з трэцяй карціны: «Добра, Жак! Але калі будзе даказана, што я твая маці, табе давядзецца прасіць у мяне прабачэння». Для дасягнення гэтай мэты могуць быць самыя розныя хады. Але самы правільны ход павінен быць зразумелым для акцёраў і тым больш для гледачоў. Шкада, што Г. Абуховіч не знаходзіць яго.

Брат Гастона-Жака, Жорж Рэно, трапляе ў больш складаныя абставіны: ён—раганосец, і яму ўвесь час трэба сачыць за жонкай. Ён ненавідзіць брата. А ў спектаклі маіх калег з Рускага тэатра застаецца нявысветленым, чаму ён, муж Валянціны, дазваляе жонцы пайсці на спатканне з Гастонам без сведак. Калі дапусціць, што ён сам садзейнічаў збліжэнню Гастона з жонкай, тады адкуль рэўнасць да мінулага, тая лаянка, якая ўспыхвае ў канцы першай карціны паміж Жоржам і Валянцінай? Зноў няяснасць.

У трэцяй карціне высвятляюцца адносіны паміж братамі. У спектаклі ўсё гэта заканчваецца амаль што поўным прымірэннем. Але і тут неадпаведнасць п'есе. Наўрад ці магчыма прымірэнне на самай справе. Проста Жорж — добры артыст, і сваім спрытам ледзь не злавіў Гастона ў сеці. Ён, чаго б яму ні каштавала, хоча злавіць Гастона і прымусіць яго прызнаць сябе Жакам. У апошняй карціне Жорж прыходзіць у пакой да Гастона і рады, што яго няма. Яму патрэбен час, каб увайсці ў ролю святога ўсёдаравальніка. Ён з трывогай просіць Гастона не выходзіць з ванны, бо баіцца выдаць сябе. Голасам лягчэй хлусіць, лягчэй, калі не глядзіш у вочы, а калі Гастон з'яўляецца, Жорж паспявае ўжо ўвайсці ў ролю. Павінен адбыцца паядынак паміж Гастонам і Жоржам, тэатр тут мае магчымасць сарваць маскі з абодвух, але зноў з-за недакладнасці рэжысёрскіх указанняў выканаўцам сэнс сцэны не даходзіць да гледачоў.

Лёс Жоржа ў нечым блізкі да лёсу камердзінера (артыст А. Бялоў) і моцна пераплецены з Гастонам. Але ад недахопу розуму камердзінер не разумее сітуацыі, у якую трапіў. Ён — той чалавек, з якога можна здзекавацца. Артыст А. Бялоў адчувае і перадае чалавечую прыроду гэтага бязлікага чалавека: ён не супраціўляецца, а проста пішчыць, калі робіцца яму зусім ужо невыносна бачыць тое, што адбываецца навокал.

Што датычыць усяго спектакля, дык тут, мне здаецца, адбылося адхіленне ў вызначэнні жанру. Гэта зусім не псіхалагічная драма, як яе паставілі ў Рускім тэатры БССР, а камедыя, якая замешана на змрочным гумары.

П'еса «Падарожны без багажу» занесена самім Ануем у разрад «чорных п'ес». Яна цікавая тым, што раскрывае перад намі духоўны ўзровень пасынкаў буржуазнага грамадства. Сваёй п'есай Ануй пераконвае, што добрым у тым свеце быць амаль немагчыма. Забыцца на сваё мінулае, адмовіцца і ўцячы ад яго таксама нельга. За ўсё, што зроблена, чалавеку трэба несці адказнасць.

П'еса аб тых мярзотніках і злачынцах, якія ўсімі сіламі стараюцца забыць пра сваё мінулае, выкрэсліць свае злачынствы са свядомасці іншых, ухіліцца ад расплаты. Яны хаваюцца за часам, які, на іх думку, даруе любое злачынства, мяняюць прозвішчы, род заняткаў, атрымліваюць нават пенсіі ад дзяржавы. А калі ім прад'яўляюцца неабвержныя факты, спасылаюцца на маладосць, загад зверху, ваенную сітуацыю і г. д. Але тыя мільёны, якія змагаліся і загінулі ў імя справядлівасці, патрабуюць ад нас прад'яўлення рахунку былым злачынцам без усялякіх скідак, кампрамісаў. Яны патрабуюць, каб справядлівасць перамагла да канца. І мы ў даўгу перад імі. На нашым сумленні тыя, хто беспакарана ходзіць яшчэ па зямлі.

Гэтая думка не выкрышталізавана на сцэне. Таму і фінал спектакля ў пастаноўцы А. Даброціна гучыць фальшыва—Гастон з дзіцем на руках ідзе ў залу да гледачоў. Гэта выклікае недаўменне, і яшчэ раз пераконвае ў тым, што цікавая і складаная п'еса прачытана спрошчана. Пазіцыя рэжысёра была расплывістай, пазбаўленай выразнага пераканання ў тым, што ставіцца не нізка сцэн з «замежнага жыцця», а твор вялікага грамадзянскага гучання.

Аўгуст МІЛАВАНАЎ,
артыст Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

АКАДЭМІЧНЫ тэатр імя Янкі Купалы паказаў прэм'еру — камедыю А. Петрашкевіча «Адкуль грэх?» у пастаноўцы народнага артыста СССР П. Малчанава. Дэкаратыўнае афармленне мастака А. Краўчука, музыка заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Г. Вагнера.

На здымку — сцэна з новага спектакля.

Фота Ул. КРУКА.

ШЫЛЕР? НЕ—ШЭКСПІР!

ЯШЧЭ РАЗ ПРА «МАРЫЮ СЦЮАРТ» У ТЭАТРЫ ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА

КАЛІ я выпраўляўся глядзець у віцьблян «Марыю Сцюарт», у мяне было пэўнае «літаратурнае» ўяўленне пра спектакль, бо я ўважліва прачытаў цікава напісаны і змястоўны артыкул Ю. Гаўрука ў «Літаратуры і мастацтве» (22 ліпеня г. г.), які называўся даволі катэгарычна: «Гэта — Шылер». Сапраўды, рэцэнзент быў справядлівы ў многіх ацэнках — у тэатры імя Я. Коласа пастаўлена яркае сцэнічнае відовішча, дынамічнае і эмацыянальна напоўненае, у выразных і па-сучаснаму лаканічных дэкарацыях.

Сярод артыстычных удач на першае месца я б паставіў Г. Маркіну ў ролі Марыі Сцюарт. Неяк вельмі мякка і разам з тым драматычна напружана іграе яна гэтую дзівосную жанчыну і ганарлівую каралеву. Яе Марыя любіць жыццё, адчуваючы, як звязвае яе па руках і нагах каралеўскі тытул, увогуле вельмі ёй прыемны і патрэбны. Асабліва выразна перадаецца актрысай заблытанае спалучэнне розных інтэлектуальных і эмацыянальных пластоў гэтага характару ў сцэне сустрэчы дзвюх каралеў.

...Спачатку Марыя быццам адчувае боязь, хоць яна і чакала такой сустрэчы аж дваццаць гадоў. Нарэшце яны глядзяць адна адной у вочы. Елізавета, як яе паказвае тут Е. Мацісава, нават позіркам не абяцае суперніцы нічога добрага — халодны, фанабэрысты, хоць і злагоджаны каралеўскай ветлівасцю бляск вачэй. Гэта прымушае Марыю сабраць усю волю і, не губляючы свайго каралеўскага гонару, апусціцца на калені. Пакорлівасць мабілізуецца ёю для таго, каб прабіць ледзяную душу Елізаветы. Ёсць у такім прыніжэнні штосьці надзвычай чалавечнае, і гэта раскрыта Г. Маркінай строгімі акцёрскімі фарбамі. Нават адзенне яе — шэраватае, знарок сціплае — служыць ёй на карысць у параўнанні з раскошай каралеўскага ўбрання Елізаветы.

Рэжысура паставіла гэтую сцэну так, што мы выразна адчуваем, на чыім баку маральная перамога, — бой выйграе Марыя. І тады на яе галаву падаюць крыўдныя абразы. Гэтага прыгожая шатландка цярпець не можа, і Г. Маркіна паказвае, колькі гневу прыхавана ў душы яе гераіні, калі тая віхурай узнімаецца на паядынак з бязлітасным ворагам. Уражвае гледачоў тое пачуццё прасветленай свабоды, якое агортвае Марыю — Маркіну пасля таго, як яна сказала Елізавеце «ўсё». Сапраўды, гэта эмацыянальна той стан, калі гераіні здаецца, што яна сваім высакародным і выкрывальным гневам «нібыта з сэрца скінула гару, нібыта ў грудзі ворагу ўсадзіла нож».

А як дакладна і захапляюча вядзе Г. Маркіна апошні акт трагедыі, дзе гераіні дазволена развітацца з яе вернымі сябрамі і слугамі. Ідучы на эшафот, уся ў чырвані, падобным на выклік, каралева сваёй постаццю і пералівамі голасу зноў сцвярджае хараство жыцця, па-жаночы ласкава адцяняе трагедыйнасць таго, што адбудзецца праз хвіліну... Тут артыстычна вывераная пластыка, кожны рух і жэст, і ўсё падначалена высокай мэце — паказаць мужнасць асуджанай лёсам жанчыны.

На маю думку, хоць скарачэнні ў такіх расцягнутых п'есах і непазбежныя, шкада, што рэжысура пазбавіла актрысу лірычных сцэн Марыі. Бо тая мяккасць, аб якой я гаварыў вышэй, у манеры выканання нават вострa драматычных эпізодаў сведчыць, што і ў лірыцы артыстка была б вельмі цікавай.

Скарачэнні, зробленыя ў тэксце, актывізавалі дзеянне трагедыі, але пазбавілі асобных выканаўцаў магчымасці абмаляваць характары ва ўсёй шылераўскай разнастайнасці. Рытмічны ход спектакля захапляе гледача, фабула разгортваецца імкліва. Ды толькі пэўныя ўнутраныя спружыны ўчынкаў і сутнасць узаемаадносін паміж некаторымі дзеючымі асобамі застаюцца не зусім зразумелымі для тых, хто не чытаў або чытаў даўно тэкст Шылера. Крыўдна, што часам цяжка зразумець, чаму менавіта гэтыя людзі — сябры Марыі, а гэтыя — яе заклятыя ворагі.

Так, на сцэне іграецца трагедыя. Але нешта шылераўскае ў ёй усё ж згублена. Таму я і спрачаюся з Ю. Гаўруком. Мне здаецца, што рэжысёр А. Смелякоў ставіў «Марыю Сцюарт» па шэкспіраўскіх, калі так можна сказаць, канонах і прынцыпах. Ён адкідае многія рамантычныя матывы п'есы, яе ўзнёсласць і нават добрую рытарычнасць выказванняў герояў і аддае перавагу цвярозаму рэалізму нават у дэталях афармлення. Змрочныя сцены замка Фотрынгей здзіўляюць сваёй маштабнасцю, хаця Шылер прадугледжваў месца дзеяння інакш — «пакой у замку». Перспектыва вялікай лесвіцы, якая разпораз перакрываецца вялізнымі па памерах турэмнымі кратамі-дзвярыма, што з грукатам апускаюцца з каласнікоў тэатра... Прастора сцэны выглядае жахлівай. Толькі чорнае крэсла, падобнае на трон, на якім вядуць свае эпізоды чамусьці па чарзе і Елізавета, і Марыя, нагадвае гледачам, што дзеянне адбываецца там, дзе людзі не толькі рухаюцца ў паядынках, а яшчэ і сядзяць і думаюць, маюць магчымасць паразмаўляць. Усё астатняе ў афармленні А. Салаўёва падказана хутчэй за ўсё... «Макбетам» Шэкспіра. Прынамсі, у мяне засталося такое ўражанне.

І рэжысёр прытрымліваецца «шэкспірызацыі» вобразаў у рабоце з акцёрамі. Прыклад — Морцімер. Юнаком ён пакінуў старую Англію. Яго жыццёвыя дарогі перакрыжаваліся ў Францыі і Італіі, дзе гэты чулы да хараства чалавек быў узрушаны мастацтвам Рыма, Парыжа, свабодалюбствам тых людзей, з якімі ён сутыкаўся. Вызваляючыся духоўна ад пурытанства, ён прагне свабоды сапраўднай, верыць у чалавечнасць і душэўную шчодрасць Марыі Сцюарт, хоць дагэтуль яе не бачыў, і таму клянецца выратаваць гэтую жанчыну. Рамантык, як кажуць, чыстай вады. А ў спектаклі? Учынкі Морцімера ў выкананні артыста А. Кацельнікава выглядаюць загадзя ўзважанымі, ён усё робіць па разліку. Яго паводзіны не народжаны характарам і абставінамі, а прадыктаваны рэжысурай. У першай сустрэчы з Марыяй Морцімер на коласаўскай сцэне ўспрымаецца нават як чалавек крывадушны. А потым — як лялька ў руках Елізаветы. Хоць тэкст яго вымаўляецца артыстам часам празмерна гучна, здаецца, што і Морцімер увабраў у сябе холад пампезнага замка Фотрынгей, елізавецінскай эпохі наогул. А ў Шылера гэта — выклік эпосе, светлы і гарачы кантраст да яе напышлівага і здрадлівага паветра.

Дзеля ратунку Марыі Морцімер пачынае небяспечную ігру з Елізаветай, якая пачынае яму цалкам давяраць, уступае ў змову з ім, прапануючы яму... забіць Марыю. А ён застаецца ў драме па-ранейшаму чыстым ў сваіх намерах і, па сутнасці, рамантычных імкненняў — ён прысвячае сябе Марыі. Палкі, нават утрапёны і апантаны, Морцімер — прывабны вобраз. А ў спектаклі частка маналогаў гэтага героя выкрэслена, і гэтыя купюры робяць цьмянымі яго намеры, як сказана ў Шылера,ператварыцца ў чалавека, «якому Сцюарт ратунак свой ад бедаў даярае», у той эмацыянальны вузел, дзе пераблытана платанічнае каханне з жывым пачуццём. Матывы паводзін Морцімера — Кацельнікава губляюцца ў мітусні для гледача нечаканых і ўзважаных ім самім крокаў і намераў, і высакароднасць героя перакрэсліваецца зусім.

Гэты прыклад сведчыць аб тым, што адвольная «шэкспірызацыя» трагедыі, да якой быў схільны рэжысёр А. Смелякоў, наносіць агульнаму гучанню твора непазбежныя страты. Пра некаторыя страты я і сказаў, каб паспрачацца з высновамі Ю. Гаўрука, хаця і мне «Марыя Сцюарт» у Віцебску вельмі спадабалася як сцэнічнае відовішча з арыгінальнымі артыстычнымі знаходкамі, як спектакль-пошук. Мабыць, тэатр не павінен лічыць, што на гэты раз Шылер на яго сцэне — гэта безумоўны і сапраўдны Шылер.

Чаму я звяртаю ўвагу на гэтыя якасці пастановачнай работы А. Смелякова? Трэба шчыра сказаць, што віцябляне вельмі цікава вядуць рэпертуарную палітыку — на сцэне тэатра імя Я. Коласа ўпершыню ў перакладзе на беларускую мову набылі жыццё класічныя творы: некалі гэта былі «Жаніцьба Фігара» і «Беспасажніца», «Гамлет» і «Ягор Булычоў», «Тры сястры» і «Жывы труп», а цяпер на працягу некалькіх гадоў трупа сыграла «Караля Ліра», «Зыкавых», «Клапа», «Уладу цемры». Чарговае прачытанне «чыстай» для беларускай сцэны старонкі сусветнай драматургіі — «Марыя Сцюарт». Само па сабе такое развіццё рэпертуару ў яго галоўным рэчышчы заслугоўвае добрых слоў. Але ж кожны вопыт варты таго, каб тэатр разам з крытыкай асэнсоўваў не толькі пералік назваў на афішы, а і сутнасць рэжысёрскіх і артыстычных шуканняў.

**Аляксандр БУТАКОЎ,
кандыдат мастацтвазнаўства.**

ЛЮБОЎ НА ЎСЁ ЖЫЦЦЁ

Хачу расказаць пра надзвычай цікавага чалавека, усё жыццё якога звязана з самадзейнай сцэнай. Андрэю Барысавічу Караткевічу нядаўна споўнілася семдзесят гадоў, з іх сорак пяць ён выступае на сцэне самадзейнага тэатра. Жыццё і праца гэтага ўлюбёнага ў мастацтва чалавека дастойна глыбокай павагі.

...Далёкія дваццатыя гады. У невялікай хаце-чытальні вёскі Алёнавічы Талачынскага раёна заўсёды паўнютка народу. Сяляне кураць люлькі ды цыгаркі і з захапленнем глядзяць вясёлыя спектаклі мясцовых артыстаў. І сярод іх быў тады яшчэ зусім малады сціплы рахунковы работнік Андрэй Караткевіч. Ніводзін вечар, ніводзін спектакль не абыходзіўся без яго ўдзелу. Паказвалі невялікія інтэрмедыі, скетчы, аднаактовыя п'есы ў сваёй і ў суседніх вёсках. Часта артысты, узяўшы на плечы няхітры рэквізіт, ішлі пешкі ў бліжэйшыя вёскі, дзе іх, нястомных энтузіястаў культурна-масавай работы, з нецярплівасцю чакалі. Радасна ўзрушаныя, з песнямі вярталіся дадому позна ўначы, а то і раніцай. Нікому не скардзіліся, што цяжка, ведалі — іх праца патрэбна людзям.

Год ад году ўдасканальвалася майстэрства артыста-аматара. З поспехам выступае ён у ролі Якіма Сарокі ў купалаўскай «Паўлінцы», старога цыгана ў інсцэніроўцы паэмы Пушкіна і ў іншых спектаклях.

Жыццёвыя дарогі прывялі Андрэя Барысавіча ў Маладзечна, і ён адразу ўключаецца ў творчае жыццё драматычнага калектыву гарадскога

Дома культуры. На першым часе яму прапанавалі невялікую ролю чыгуначніка ў спектаклі «Родная маці» па п'есе М. Алтухова. Надзвычай сур'ёзна паставіўся А. Караткевіч да гэтага даручэння. Чытаў спецыяльную літаратуру, наведваў заняткі па эцюдах, вывучаў тэхніку сцэнічнай мовы і грыму. Старанная праца дала плён. Гледачы цёпла сустрэлі самадзейнага артыста.

Неўзабаве драматычнаму калектыву было прысвоена ганаровае званне народнага. Гэта натхніла самадзейных артыстаў. Бліжэйшай іх работай былі спектаклі «Апошнія» М. Горкага і «Позняе каханне» А. Астроўскага. Андрэй Барысавіч у гэтых спектаклях выступіў у ролях Каламійцава і Маргарытава. І зноў праца, пошукі выяўлення гэтых складаных вобразаў на сцэне.

Многа роляў сыграў нястомны энтузіяст. Гэта і камендант станцыі Куцяка ў спектаклі «Вогненны мост» Б. Рамашова і Глуздакоў у «Лявонісе на арбіце» А. Макаёнка, і дзяк у «Цемрашалах» А. Талстога.

За шматгадовую самаадданую работу на ніве мастацтва Андрэй Барысавіч мае многа дыпломаў і грамат. Усе тыя, хто ведаюць яго сцэнічную творчасць, зычаць юбіляру нестарэючай маладосці.

**Мікалай БАРАШ,
метадыст Маладзечанскага Дома народнай творчасці.**

А ПАДКАЗВАЦЬ І НЕ ВАРТА

Сутнасць п'есы Э. Ранета «Крымінальнае танга», пастаўленай Гродзенскім абласным тэатрам, не арыгінальная: пра тое, як сляпая любоў бацькоў да сваіх дзяцей часам прыводзіць да сумнага і горкага фіналу, нам расказвалі і кнігі, і экран, і сцэна. І ўсё ж мы гледачы, ідзём на такія спектаклі, бо нас хвалюе тэма выхавання моладзі, нам хочацца знайсці адказы ў мастацкім творы на заўсёды надзённыя пытанні. Гэтым прыцягвае ўвагу і «Крымінальнае танга». Паставіў спектакль малады рэжысёр Віктар Скарабагатаў. Большасць выканаўцаў роляў таксама прадстаўнікі малодшага пакалення трупы.

Мне здаецца, што акцёрам і рэжысёрам ўдалося данесці да гледача асноўную думку спектакля: выхаванне чалавека пачынаецца з сям'і. Псіхалагічна абгрунтаваныя паводзіны прадстаўнікоў «дарослага лагера» дзеючых асоб — бацькоў Януса і палкоўніка міліцыі. Менавіта яны — выхавацелі моладзі.

Бацька (артыст У. Дзёмін) і маці (артыстка В. Квасава) — асноўныя персанажы спектакля. Маці — В. Квасава глыбока перадае пачуццё вінаватасці перад сынам, клопат пра яго будучыню. Эмацыянальна ярка іграе актрыса сцэну ў міліцыі. Пераканаўчым выглядае і У. Дзёмін. Затое роля палкоўніка міліцыі не вельмі ўдалася артысту Ф. Цітарэнку. Палкоўніку часам нестае шчырасці. Паводле п'есы, палкоўнік аказвае вялікі ўплыў на юнака Януса, на яго далейшыя паводзіны. Сцэнічны вобраз выхавацеля атрымаўся сухаватым. Мабыць, таму ў спектаклі больш выразна, акрэслена паказана, чаму юнак Янус стаў злодзеем, а працэс асэнсавання ім свайго падзення падаецца ілюстрацыйна, без паглыблення ў характар.

У лепшых сцэнах псіхалагічна тонка іграе Януса артыст В. Кецман. Яго герой — абаяльны юнак, які балюча ўспрымае няшчырасць і сухасць бацькі. Праўда, кульмінацыйны момант, дзе Янус выкрывае і асуджае бацьку, успрымаецца як дэкларацыйны.

Спадабалася мне ігра артыста М. Малахава. Вабіць сваёй шчырасцю і цеплынёй ягоны Юка. Запомніўся мне вобраз Ліліі. У гэтай ролі мне давялося пабачыць артыстку Людмілу Кучарэнка. Так званыя станоўчыя персанажы ў спектаклі паказаны па-жыццёваму, а хацелася б яшчэ, каб яны ўзрушалі гледача праўдай сваіх перакананняў.

Мушу адзначыць, што гродзенцы ў спектаклі не пазбеглі істотнага недахопу. Адмоўныя героі ў ім атрымаліся больш яркія і выразныя. Яны запамінаюцца і сваім нязвыклым знешнім аблічам, і паводзінамі, і мовай. Асабліва маляўніча іграюць артысты Р. Адзіс (Філосаф) і І. Гаркуша (Мурка). Безумоўна, такія тыпы справядліва выклікаюць у гледача агіду. Гэта дасягаецца акцёрамі, напрыклад, у сцэнах допыту ў міліцыі, дзе іх персанажы з самаўпэўненых і нахабных ператвараюцца ў палахліўцаў.

Каб толькі артысты яшчэ ўстрымліваліся ад прасталінейных прыёмаў ігры, калі мы, гледачы, ужо здагадаліся, што перад намі персанаж «заганны», а на сцэне ўсяляк яго «выкрываюць»! Гэта і робіць мае ўражанні дваістымі — быццам тэатр і запрашае мяне да глыбокага роздуму, а потым падказвае гатовыя адносіны да герояў спектакля і адказы на пытанні, закранутыя ў гэтым творы. Увогуле ж лічу, што пагляздець «Крымінальнае танга» ў Гродна варта і асабліва моладзі.

**М. МЕЛЬНІК,
студэнт Гродзенскага педагагічнага інстытута.**

СУСТРЭЧЫ НА КАМПАЗІТАРСКІМ ПЛЕНУМЕ

Р. Шырма, кіеўскі кампазітар У. Шапаваленка і вучаніца музычнай школы Ала Барзова.

Я. Цікоцкі і П. Падкавыраў.

Дырэктар музычнай школы № 2 Заводскага раёна г. Мінска В. Варатнікоў і У. Алоўнікаў.

ХАРАСТВО КЛІЧА, ХАРАСТВО ПАТРАБУЕ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Р. Сярнова) адзначалася, што ў гэтай галіне ёсць пэўныя поспехі.

Зараз ў школах рэспублікі працуе больш 1500 духавых аркестраў, аркестраў народных інструментаў, інструментальных ансамбляў, каля сотні дзіцячых ансамбляў песні і танца, больш 3,5 тысяч харавых і 4 тысяч танцавальных калектываў.

Разам з тым, усім заканамернае пытанне — ці ўсе магчымасці выкарыстоўваюцца для паляпшэння музычна-эстэтычнага выхавання дзяцей?

Р. Сярноў, І. Лучанок, В. Варатнікоў і іншыя прамоўцы падкрэслілі, што ў многіх школах, асабліва сельскіх, яўна недаацэньваюць выхаванне ў вучняў высокага эстэтычнага густу. Мастацкая самадзейнасць школьнікаў часам арганізуецца па кампанейску ў сувязі з тымі ці іншымі святочнымі мерапрыемствамі.

— Гэтыя недахопы, — сказаў Р. Сярноў, — у першую чаргу тлумачацца крайнім недахопам педагагічных кадраў. У 4724 васьмігадовых і сярэдніх школах рэспублікі працуе 1459 выкладчыкаў спеваў і музыкі, у тым ліку толькі 86 чаравек з вышэйшай адукацыяй.

З кожным годам у школу прыходзіць усё менш і менш педагогаў з музычнай адукацыяй. У 1968 годзе мы атрымалі 180 выкладчыкаў музыкі і спеваў, сёлета — 127.

Што і казаць — кадры вузкае месца. Кампазітар Ігар Лучанок расказаў, што неяк яго запрасілі ў адну з Пухавіцкіх школ, дзе развучвалі яго песню. Калі ён пачуў, як дзеці яе спяваюць, дык літаральна скамянеў ад жаху. Гэта і блізка не было падобна на песню, якую ён напісаў. Высветлілася, што спевы ў школе па сумяшчальніцтве вядзе настаўнік фізкультуры.

Значыць, кадры. Хто і як рыхтуе выкладчыкаў спеваў і музыкі? Пра гэта падрабязна гаварыла выкладчыца Мінскага педагагічнага інстытута імя Горкага А. Бараноўская. І, трэба сказаць, намалявала не вельмі радасную карціну.

Аказваецца, для тых, хто паступае на музычна-педагагічны факультэт, няма нават уступнага экзамена па музыцы. Прымаюцца людзі, якія не маюць ніякай музычнай падрыхтоўкі, нават прыродных здольнасцей.

І ў той жа час многія абітурыенты з добрай музычнай падрыхтоўкай, проста таленавітыя ў музыцы людзі засталіся па-за інстытутам, таму што не прайшлі па конкурсе — атрымалі нізкія балы па гісторыі, мове і г. д.

Шкада іх адпускаць. Вось бы стварыць для такіх юнакоў і дзяўчат, што не трапілі ў інстытут двух- трохгадовыя курсы, скажам, пры Саюзе кампазітараў, ці кансерваторыі, якія б рыхтавалі выкладчыкаў спеваў, спецыялістаў па пазакласнай рабоце — харавікоў.

Тым не менш, кадры — гэта яшчэ не ўсё. Ёсць школы, дзе хапае выкладчыкаў музыкі, а карысць ад гэтага мінімальная. Чаму? Відаць, уся справа ў атмасферы, якая існуе ў школе, пазіцыі школьнага начальства.

Госць з Масквы М. Ганчароў, намеснік старшыні Усесаюзнай камісіі па музычна-эстэтычным выхаванні моладзі ў сваім выступленні расказаў, што камісія атрымлівае шмат пісьмаў ад выкладчыкаў музыкі, у тым ліку і з Беларусі. Аўтары гэтых пісьмаў скардзяцца на дрэнныя ўмовы, у якіх даводзіцца працаваць — няма інструментаў, заняткі праводзяцца ў калідоры, ды і наогул у школе яны — парыі.

Спевы, па думцы некаторых дзеячоў, што працуюць на ніве асветы, не прадмет, а так нешта, ні тое, ні сёе.

Пра гэта з хваляваннем гаварыў і Ігар Лучанок.

—Я гутарыў з многімі школьнымі выкладчыкамі музыкі, і амаль усе яны скардзяцца на няўвагу з боку дырэктара, загадчыка навучальнай часткі. Скажам, заняткі хору нельга ўключаць у расклад урокаў. Таму яны і праводзяцца ад выпадку да выпадку.

— Так, вельмі, вельмі многае залежыць ад пазіцыі кіраўнікоў школы, — падтрымлівае гэтую думку начальнік упраўлення мастацтва Міністэрства культуры БССР І. Палівода.— Там, дзе дырэктар любіць музыку, любіць мастацтва — усё ў парадку. Тут і частыя госці артысты і музыканты, тут добра працуецца выкладчыкам музыкі. Там, дзе дырэктар раўнадушны ў гэтым сэнсе чалавек — справа эстэтычнага выхавання завальваецца.

Што і казаць— вельмі слушная заўвага. Не сакрэт, што эстэтычнае выхаванне з'яўляецца лепшым сродкам духоўнага і маральнага выхавання падрастаючага пакалення. Ні фізіка, ні матэматыка не навучаць разумець, што дрэнна, а што добра. Гэтаму могуць навучыць толькі навукі, звязаныя з гуманітарным цыклам — гісторыя, літаратура, мастацтва, якое звяртаецца да чалавечых пачуццяў, выхоўвае эмацыянальны свет.

«Наше оружие — наши песни, наше золото — звенящие голоса»,— пісаў Маякоўскі.

Вельмі шкада, што мы часам ігнаруем гэтую зброю, і тады яе падхопліваюць нашы ворагі. Жыццё не церпіць вакууму.

Пра гэта гаварыў у сваім яркім усхваляваным выступленні дырэктар 2-й музычнай школы Заводскага раёна Мінска В. Варатнікоў.

Ён падкрэсліў, што іх, выкладчыкаў музыкі, вельмі трывожыць адна акалічнасць — у апошнія гады дзецям даводзіцца чуць шмат дрэннай музыкі, якая льецца з транзістараў, а то і з радыёрупараў, перадаецца па тэлебачанні.

Вядома ж, дрэнная, пошлая музыка была ва ўсе часы, але яна не мела магчымасці так хутка распаўсюджвацца, як зараз.

Могуць сказаць, а куды глядзяць педагогі? Але ж працэнт дзяцей, што займаюцца ў музычных школах — мізэрны. Колькасць моладзі, якая рэгулярна наведвае філарманічныя канцэрты — таксама параўнаўча невялікая. А радыёпрыёмнік, тэлевізар зараз ледзь не ў кожнай сям'і.

Нават у музычнай школе, дзе дзеці выхоўваюцца на класіцы, на лепшых узорах народнай і сучаснай музыкі, не-не, а на перапынку раптам пачуеш нізкапробную джазавую халтуру. Пачынаеш цікавіцца — дзе ты чуў гэта? Адказ аднолькавы — чуў па радыё, ці па тэлебачанні.

Адсюль няцяжка зразумець, якую велізарную адказнасць нясе наша радыё і тэлебачанне за музычнае выхаванне юнакоў і дзяўчат.

Ці заўсёды гэтая адказнасць усведамляецца работнікамі радыё і тэлебачання? Не. Паспрабуйце спецыяльна хоць дзень паслухаць радыё. Колькі шэрай, пошлай музыкі ў так званых застаўках, у афармленні некаторых перадач!

Выступаючы неяк на дыскусіі на гэтую тэму на старонках «Советской культуры», выдатны савецкі дырыжор Кірыл Кандрашын заявіў: «Я за цішыню». І сапраўды, больш цішыні за кошт дрэннай музыкі, шырэй дарогу ў эфір класічнай, народнай і сучаснай музыцы.

— На жаль — працягвае В. Варатнікоў, — усе мы разумеем, што дрэнна, а што добра, а справу музычнага выхавання моладзі часта выпускаем з рук. І музычны густ некаторых маладых людзей проста выклікае жах. Гэта ж невыпадкова многія філарманічныя канцэрты праходзяць пры паўпустой зале. Помню, я быў на канцэрце выдатнай савецкай арфісткі Веры Дулавай. Слухачоў у зале можна было пералічыць па пальцах.

Затое любы эстрадны ансамбль— часам вельмі пасрэдны—мае вялізную аўдыторыю. Яшчэ задоўга да яго прыезду раскупаюцца тысячы білетаў.

Думкі, выказаныя В. Варатніковым, прагучалі і ў выступленнях іншых удзельнікаў пленума.

Ігар Лучанок справядліва заўважыў, што ў нас няма дзейснага кантролю над саматужнымі эстраднымі ансамблямі, якія нібы грыбы пасля дажджу, паявіліся ў школах. Што яны выконваюць, якую музыку нясуць слухачам, аднаму богу вядома. І замест дапамогі, яны толькі шкодзяць эстэтычнаму выхаванню падлеткаў.

— У нашай рэспубліцы, — гаворыць госць з Украіны, дзіцячы кампазітар У. Шапаваленка, — некалі быў створаны музычны патруль, у які ўваходзілі члены Саюза кампазітараў, студэнты кансерваторыі. Патруль узяў пад свой кантроль аркестры кінатэатраў, танцпляцовак, рэстаранаў — тут, бывае, такое пачуеш, што хоць вушы затыкай. І што вы думаеце — дапамагло.

Тут гаварылі, што дрэнная, халтурная музыка, бывае, перадаецца і па радыё, — гаворыць далей У. Шапаваленка.— Што праўда, то праўда. У нас, на радыё наладжаны самы строгі кантроль за выхадамі песні ў эфір. Кожная песня, музычная апрацоўка праходзіць праз мастацкі савет, зацвярджаецца ім.

Сутнасць усіх выступленняў на пленуме — трэба рашуча брацца за паляпшэнне музычна-эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення, бо менавіта ў дзяцінстве закладваецца фундамент эстэтычнай культуры чакавека.

Як заўважыла адна настаўніца — калі фізкультура выпрамляе постаць чалавека, дык музыка — яго душу.

Некаторыя таварышы прапаноўвалі стварыць у рэспубліцы каардынацыйны цэнтр па кіраўніцтве музычна-эстэтычным выхаваннем дзяцей. Такі цэнтр ужо фактычна існуе, гэта — камісія па дзіцячай музыцы пры Саюзе кампазітараў БССР. Ёй, як кажуць, усе карты ў рукі. Пакуль што камісія толькі набірае сілу — ёй усяго месяц ад нараджэння. Але трэба спадзявацца, што яна зможа аб'яднаць і накіраваць намаганні кампазітараў, музыказнаўцаў, музыкантаў, канцэртных арганізацый, тэатраў, музычных навучальных устаноў, прэсы, друку і радыё, адным словам, усіх, хто адказвае, павінен адказваць за духоўны свет нашай моладзі — у адным напрамку.

Год 1970 — год для нас дарагі, знамянальны, год ленінскага юбілею — павінен стаць пераломным у справе паляпшэння музычна-эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення.

На гэта нацэліла і фундаментальная пастанова, аднадушна прынятая пленумам.

■

Музычныя дні пленума былі вельмі разнастайнымі і змястоўнымі. На канцэртах было такое адчуванне, што адбываецца свята — свята, якое асабліва радуе, бо ў ім удзельнічаюць дзеці.

Цэнтральная музычная школа ў Мінску — гэта зала, дзе адбывалася свята.

Удзельнікі пленума, шчыра кажучы, былі насцярожаныя— а ці не адбудзецца і на гэты раз чарговая «паказуха», у часе якой дэманструюць віртуозаў з прэтэнзіяй на вундэркіндаў. — Не, на шчасце, было ўсё па-сапраўднаму цікавым і змястоўным.

Канцэрты не былі «акадэмічнымі» — іх непасрэднасць і малады напал перадаваліся слухачам, і ніхто з удзельнікаў персанальна не атрымліваў ніякіх адзнак і ўзнагарод.

Зала дружна пляскала ў далоні, калі чула трапяткія і лірычна празрыстыя мелодыі Ю. Семянякі і І. Лучанка, Г. Вагнера і І. Кузняцова, аўтараў, чые творы часцей за творы іншых кампазітараў выконваюцца на дзіцячых канцэртных пляцоўках, па радыё, і адрасаваны непасрэдна аўдыторыі юных слухачоў. Мастацкі кіраўнік хораў, якія выконвалі творы названых аўтараў, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР М. Маслаў зрабіў усё, што было магчыма, каб за кароткі час падрыхтаваць такую складаную і разнастайную праграму. «Сцяжынкі» Г. Вагнера, «З днём нараджэння, Ленін» і «Наш Гайдар» І. Лучанка, «Атрадная песня» Ю. Семянякі, «Канцэрціна» Д. Камінскага, дзіцячая кантата У. Алоўнікава — гэтыя творы гучалі на канцэрце так пранікнёна, быццам яны толькі што і нарадзіліся ў садружнасці кампазітараў з юнымі выканаўцамі.

А успомнім хор хлопчыкаў, якім кіруюць І. Жураўленка і Н. Жураўленка. Падлеткі выступалі з такой «дарослай» сур'ёзнасцю, так шчыра аддавалі сябе песні, што ўжо ніякіх «скідак» на ўзрост артыстаў ніхто рабіць не мог і не хацеў. Праўда, шэраг твораў прагучаў так, што прафесіянальны слых мог бы адзначыць і пэўныя пралікі — не было патрэбнай зладжанасці, не хапала чысціні ва ўсіх рэгістрах. Але ж яны спяваюць разам толькі другі год і, вядома, ім шмат чаму трэба вучыцца, гэтым юным артыстам.

Ансамбль скрыпачоў пад кіраўніцтвам М. Гальдштэйна пакінуў вельмі яркае ўражанне. Калектыў, які ўвесь час абнаўляецца, сёлета адзначыў юбілей — ён існуе ўжо пятнаццаць гадоў. І як хораша і па-сапраўднаму ансамблева іграюць юныя музыканты! «Палыночак» П. Падкавырава і «Гумарэска» У. Алоўнікава літаральна захапляюць залу, бо ў гэтых нумарах ёсць нешта такое, што завецца «споведдзю», што нараджаецца па закліку сэрца. Або «Рэчанька» Д. Камінскага — гэта ж сапраўдны маленькі шэдэўр: столькі ў ёй шчырага захаплення роздумам і лірычным пачуццём, захаваным ў фальклорным творы і перакладзеным на мову гэтага складу інструментаў.

Вера Перапяліца і Галя Міхеева, Таня Працько і Уладзімір Гародкін, Ала Барзова і Юрый Марчанка — гэтыя імёны засталіся ў памяці слухачоў, бо маленькія салісты выступалі з пачуццём адказнасці за кожны нюанс і любую дэталь свайго «канцэртнага» дэбюту.

Канцэрты пленума, у прыватнасці, канцэрт у Цэнтральнай музычнай школе сталіцы, яшчэ раз пераканалі кампазітарскую грамадскасць, што ў нас ёсць для каго пісаць музыку, што аўдыторыя і выканаўцаў і слухачоў у Беларусі— вялікая.

Д. Смольскі і Д. Камінскі.

К. Цесавоў, Я. Касалапаў (Віцебск) і Р. Буцвілоўскі.

Паэтычная ПАВЕРКА

Міхась СТРАЛЬЦОЎ.

■ ■ ■

Страчы, машынка-кулямёт!
Хай стане кулямі ўмалот
Свінцовых літар. Наўпрасткі
Ідзіце ў бітву, слоў палкі.
Не я прыдумаў смерць, не я,
Двудушнасць выспеліў не я,
Мана прыдумана не мной,
І крыўда ўскормлена не мной.
Любоў я выспеліў і гнеў,
Які пакора не сагне.
Страчы, машынка-кулямёт!
Хай стане кулямі ўмалот
Свінцовых літар. Наўпрасткі
Ідзіце ў бітву, слоў палкі.

■ ■ ■

Вясёлы месяц люты,
Мяцеліцай раскуты, —
Шумі, вятрамі, грай!
Вятры пабралі лютні,
І мчаць у свет бязлюдны...
Праводзіны!
Адходзіны!
Давай!
Ну, пачынай!..

Ах, ах, ды ў гэтым месяцы
Яшчэ забіты весніцы,
Марозам прымарожана,
Прымружана шчэ лужына
Завейлівым сняжком.

Гудзе вятрамі вуліца, —
Як бубен, дом.

Мяцеліца пасцелецца
Ад рання да цямна,
Пад раніцу насмеліцца
Адліга.
Месяц — крыгай
Да самага відна.
А зорка — во свавольніца! —
Пад раніцу расколецца
Аб шыбіну акна.
Скажыце! Навіна!

Кажыце, не кажыце—ідзе вясна!

■ ■ ■

Над комінам дым — журба,
Хмарка на небе — журба.
Навокал вясна, вясна...
За лесам пеўні пяюць.

Чарсцвее капытны след,
Чарсцвее пад ветрам твар
І ўсё за лес, за лес
Хмаркі плывуць.

■ ■ ■

І безуважна, як пятак,
Лісток мне жнівень пасылае...
Няхай. Бяру. Ніхто не знае,
Што можна гаварыць і так.

На ім пішу. Пазначыў год
Дакладны. Маі, лістапады...
Лісток мне родны той. Прыгод
Адных мы. Ведаем мы страты.

Радок знячэўку напішу —
Няхай ляціць у свет крылаты.
Вазьму на прывязь я душу,
Мы з ёю вернемся дахаты.
Лісток ляціць у свет крылаты.

ЖАЎТАЦВЕТ

Сонца — сланечнік на сіняй
градзе.
Промень-пялёстак на дол
упадзе,
Промень падыме смуглявае
лета,—
Нібы істужку у косы ўпляце
Дрэвам,
Гуркоўніку,
А закаханым пожак засцеліць
Колерам блізкай разлукі.

Жоўтым агнём разгараецца
восень.

Вера ВЯРБА

■ ■ ■

Хутка і мы пастарэем.
Што ж пасля нас застанецца!
У холадзе снежнай завеі
Сонечным промнем — дзеці.

Крыкні, маленства птушка!
Стракаты трымаю мячык,
Лапоча аб нечым дачушка,
Хлопчык па хаце скача.

І па чыіх запаветах
Часта гадзінай самотнай
Я ўспамінаю дагэтуль
Твар сваёй маці пяшчотны!..

Усё, чым жыло маё сэрца, —
І не забыць і не сцерці,
Хай застануцца дзеці
Пасля нашай смерці.

Дзеткі, мае галубочкі,
Гора маё і надзея!
Дождж — іх гадуй, як грыбочкі,
Свет — не спалі сухавеем!

■ ■ ■

Змяні мне дом, збудуй мне хату,
Звязі ў далёкія лясы
З ядлоўцам і халоднай мятай,
Да адзіноты і красы.

У край спакойны, незнаёмы,
Дзе я прывыкну да цяпла,
Каб пад бярозай нерухомай
Рачулка гонкая цякла.

Каб уначы пад шум лістоты
Мне сніўся ранішні прамень,
І непатрэбныя турботы
Не нагадаў пахмуры дзень.

Каб сэрца поўніла свабода,
Бяры ўзамен маю душу,
Прызнач хвіліну асалоды,
Бо гэтак мала я прашу.

■ ■ ■

Гады бягуць у халады,
На след чаромхавай завеі,
Не прадчуваючы бяды,
Не пакідаючы надзеі.

А я стаю на бальшаку,
На скрыжаванні між гадамі,
Былінкай тонкай на вяку
І вечнасць кратаю рукамі.

■ ■ ■

Я вам веру —
і таму памыляюся,
Адчыняю дзверы,
спяшаюся.
А прызнайцеся —
хіба ж вы любіце!
Час бясцэнны
дарэмна губіце.
Вы разгубленны
і стаміліся.
Хіба восень так
закружыла!—
І навошта вам
роздум мілы,
Калі ўсё даўно
прадугледжана,
Пераважана,
перамешана
Самай правільнай
строгай мерай.
Хто паверыць,
што я вам веру!

ПОЛЬСКІ ЧАСОПІС—ПРА НАШУ МОВУ

Штогоднік «Zingua Posnaniensis», друкаваны орган Познаньскага таварыства сяброў навук, які выдаецца з дапамогай Польскай акадэміі навук —на сваіх старонках змяшчае артыкулы, рэцэнзіі і справаздачы на польскай, рускай, французскай, нямецкай і англійскай мовах, прысвечаныя параўнаўчаму і агульнаму мовазнаўству.

У апошнім, чатырнаццатым нумары, надрукаваны артыкул Эльжбеты Смулковай (на польскай мове) пад назвай «Літуанізмы ў беларускай сельскагаспадарчай лексіцы». Даследчыца разглядае такія словы нашай лексікі, як мянташка, клуня, пуня, еўня, тарпа (торп), свіран, дзірван, гірса, каліва, гічанне і інш. У артыкуле прыводзяцца таксама іншыя адпаведнікі гэтых слоў, уласныя альбо запазычаныя, якія ўжываюцца ў беларускай мове. Матэрыялам для даследавання, як піша Э. Смулкова, паслужылі беларускія гаворкі ўсходняй часткі Беластоцкага ваяводства.

Артыкул суправаджаецца дзвюма картамі Беласточчыны і БССР, на якіх адзначаны межы пашырэння гэтых слоў. У даследаванні падаецца багатая бібліяграфія прац польскіх вучоных у галіне беларусістыкі.

Э. Смулкова выказвае ў артыкуле ўдзячнасць навуковаму супрацоўніку Інстытута мовазнаўства АН БССР А. Жураўскаму за дасланыя прыклады з картатэкі старабеларускага слоўніка.

З. КЛЫШКА.

НОВАЯ ПРАЦА ПА КУПАЛАЗНАЎСТВУ

Крытык і літаратуразнаўца А. Макарэвіч доўгі час займаўся даследаваннем уплыву вуснай народнай паэзіі на творчасць Янкі Купалы. Першая яго праца ў гэтай галіне — «Ад песень і думак народных» (1965) — была прыхільна сустрэта крытыкай і чытачамі. Сёлета ў выдавецтве «Навука і тэхніка» выйшла другая кніга А. Макарэвіча «Фальклорныя матывы ў драматургіі Янкі Купалы», выйшла, на жаль, пасля заўчаснай смерці даследчыка.

Кніжка адкрываецца кароткім «Словам пра сябра» Я. Усікава, які на працягу двух дзесяцігоддзяў працаваў разам з А. Макарэвічам. Я. Усікаў расказвае пра жыццёвы і творчы шлях свайго сябра і таварыша, які мог бы яшчэ шмат зрабіць для беларускай літаратуры.

У першым раздзеле «Драматычныя паэмы» А. Макарэвіч паказвае заканамернасць прыходу Я. Купалы ў драматургію. Паэмы «Адвечная песня», «Сон на кургане» і «На папасе» даследчык разглядае як пераходны этап у творчасці песняра ад паэзіі да драматургіі, падкрэслівае выключную гармонію зместу і формы, якой дасягнуў паэт у гэтых творах, паказвае, як, творча выкарыстоўваючы фальклорныя вобразы і матывы, паэт рашуча асуджае сацыяльны і нацыянальны ўціск беларускага народа ва ўмовах тагачаснай рэчаіснасці.

Невычэрпнае багацце беларускага фальклору шырока выкарыстаў Я. Купала пры стварэнні камедыі «Паўлінка», вадэвіля «Прымакі», драмы «Раскіданае гняздо». Уплыў народнай творчасці даследчык бачыць тут у купалаўскіх сюжэтах, вобразнай сістэме і стылі, мове персанажаў. Умелае выкарыстанне Я. Купалам усіх багаццяў народнай мовы даследчык падкрэслівае асабліва.

Ёсць у працы таксама спробы ўдакладніць некаторыя ранейшыя характарыстыкі і ацэнкі купалаўскіх вобразаў.

Г. ЮРЧАНКА.

Алесь Макарэвіч. «Фальклорныя матывы ў драматургіі Янкі Купалы». Выдавецтва «Навука і тэхніка». Мінск. 1969.

НА ПАЧАТКУ ДАРОГІ

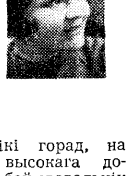

Алеся Давідоўская працавала піянерважатай, педагогам у тэатры юнага гледача, цяпер— літсупрацоўнік рэдакцыі газеты «Зорька». У школьныя гады надрукавала некалькі вершаў, цяпер часта выступае як журналістка, але «Казкі для дарослых», якія мы сёння прапануем увазе чытача, лічыць сваім літаратурным дэбютам.

РАМОНКА

У вялікі горад, на балкон высокага дома, верабей-свавольнік прынёс зярнятка рамонкі. Прынёс і пакінуў. Цяжка было зярнятку пасябраваць з шэрым цэментам. Ніяк не хацеў той падзяліцца з ім сваімі скупымі кроплямі вільгаці.

— Пусці мяне, дай прарасці, — прасілася зярнятка. — Пабачыш, якая прыгожая кветачка вырасце.

— Не магу, не магу, — грукаў цэмент сваімі каменнымі вуснамі. — Ведаю, пусці вас, дык тады бяды не абярэшся. Адзін пусціў зярнятка таполі, дык яна так разраслася, што балкон разваліўся.

— Але ж ты паглядзі, якое я маленькае і кволае. Мне шмат не трэба.

Згадзіўся, урэшце, цэмент і расступіўся. Маленькае зярнятка моцна ўчапілася за яго, шчыльней зашылася ў шчылінку. І праз некалькі дзён паказалася тоненькая сцяблінка, а потым зялёненькія пялёсткі. Яшчэ праз некалькі дзён пялёсткі разгарнуліся, і цэмент убачыў прыгожую галоўку з белымі валасамі і жоўтымі вачыма.

— Глядзі ты, і праўда прыгожая, — здзівіўся ён. — І не надта каб пражэрлівая!

Цэмент заганарыўся, што ў яго ёсць свая кветка, ды яшчэ такая прыгожая. На суседніх балконах такога цуда не было.

А рамонка падрастала. Раніца ласкава прычэсвала яе белыя валасы і запальвала сонечнае святло ў яе жоўтых вачах. Цэлы дзень рамонка прыхарошвалася. Цяпер яна не-не ды і казала цэменту:

— Бачыш, якая я. Ты павінен ганарыцца, што я расту тут, ты павінен берагчы мяне. Нават сонца мной любуецца, неба глядзіцца ў мае вочы.

І стары цэмент песціў і берагаў рамонку: аддаваў ёй сваё цяпло, бярог для яе кроплі дажджу і расы. А рамонка... А рамонка лічыла, што так і трэба. І цяпер яна не саромелася гаварыць:

— Я самая прыгожая рамонка ў свеце. Што тыя мае сёстры, якія жывуць недзе на лузе, у полі ці на выгане? Ці бачаць яны так блізка сонца? Ці клапоціцца аб іх так хто-небудзь, як мой цэмент? Не, я адна толькі такая.

І так часта яна гэта гаварыла, што пачала дакучаць усім: і сонцу, і дажджу, і небу, і нават самому цэменту.

Ды не доўга цешылася прыгажуня. Пачала яна сумаваць — бо ўжо ніхто не слухаў яе, не любаваўся яе белымі валасамі ды жоўтымі вачыма. Вельмі захацелася ёй на выган, у поле ці на луг, дзе гуртам, адной сям'ёй, жылі яе бацькі, сёстры і сваякі.

— Надакучыла мне тут, —скардзілася яна вераб'ю, які час ад часу залятаў на балкон.— Не, не магу я тут жыць, не хапае мне паветра. Не хачу я бачыць штодня так блізка сонца, бо яно слепіць і сушыць мяне. Не хачу гэтага блізкага сіняга неба, бо яно вялікае і чужое. Не хачу бачыць гэтага старога скнару-цэмента. Навошта ты прынёс мяне сюды, верабейка?

— Ты ж сама гэтага хацела. Ці не так? — пярэчыў ёй верабей. — Некалі, яшчэ неразумным зернем, марыла ты аб вялікім горадзе, аб незвычайным жыцці. Тады ты не магла зразумець, што нельга жыць без сваёй зямлі, без сваёй радні, што вам, рамонкам, трэба заўсёды трымацца разам. А цяпер... Я ведаю, чаму табе стала сумна. Ты надакучыла ўсім сваім выхваленнем, ты нікога не хочаш бачыць, акрамя сябе.

— Але ж я і ёсць самая прыгожая. Хіба ты не бачыш, якія ў мяне валасы, які тонкі стан?

Верабей маўчаў. Яна, дурненькая, не бачыла іншых рамонак, тых, што жывуць на выгане: вялікіх здаровых кветак, якія дыхаюць на поўныя грудзі сваім родным паветрам, п'юць у асалоду свой родны сок. Тых рамонак, якія ўпэўнена трымаюцца моцнымі, дружнымі каранямі за сваю родную зямлю...

Аднойчы на балкон выйшаў хлопчык. Ён сарваў рамонку і хацеў паставіць яе ў вазачку. Ды мама хлопчыка сказала:

— Навошта табе яна? Паглядзі, якая яна чэзлая, вялая?

І хлопчык выкінуў рамонку. А яна... Яна не пакінула пасля сябе нават маленькага зярнятка.

БЯРОЗКА І КЛЁНІК

У цёмным лесе прыжылася маленькая зеленавокая бярозка. Гадкоў ёй было нямнога, ды была яна вельмі ж прыгожая. Цэлымі днямі шчабятала бялянка-бярозка, і далёка быў чуцен яе ціхі пяшчотны голас. З усімі дрэвамі сябравала яна. І дрэвы яе таксама палюбілі. Старыя елкі часта між сабою шумелі-гаманілі:

— Для каго ж яна так прыгажэе з кожным годам? Бач, якая статная вырастае! І сонца, калі ўспомніць, не часта яе наведвала, а от жа — бяляначка, нібы каралеўна тая!

Толькі, пэўна, адна старая асіна, якую ніхто ў лесе не помніў маладою, рыпела:

— Нічога, нічога, хай пакрасуецца, хай павыстаўляецца! Прыйдуць людзі, дык тады яна паскача. Так паскача, што і не падымецца. А то надта ж стройная выцягнулася! Бач, як ногі выстаўляе! І завушніцы пачапіла!

Старая асіна зайздросціла маладой бярозцы. Ды не толькі бярозцы. Яна зайздросціла ўсім на свеце: і дубу, і елцы, і ліпе, — нават траве. Але ўсе гэта ведалі і таму не звярталі на яе ўвагі. Рыпіш — ну і рыпі сабе. І асіна рыпела. Толькі па начах, калі ўсе спалі вакол, яна плакалася:

— Чаму, чаму я такая непрыгожая, такая няшчасная? Чаму ясень і не глядзіць на мяне, а ўсё толькі на яе, беланогую?!

Ясень, высокі і кучаравы, сапраўды зазіраўся на бярозку. Бярозцы прыемна тое было, ды толькі позіркі яго нічога больш ёй не гаварылі. А от вецер... Ого, вецер! Толькі ўспомніць бярозка пра яго і быццам хваля падкочвалася пад яе сэрца, і ёй здавалася, што яна ўваходзіць у вялікае сіняе мора, пра якое расказваў вецер. Ёй вельмі хацелася за гэты лес, за вялікія скалы, дзе спраўляюць свае вяселлі вятры — бярозка была летуценніцай. Калі ветру доўга не было, яна журылася, стаяла з апушчаным веццем. Нават яе белы твар станавіўся шэрым. Але — прылятаў вецер, прыносіў сваёй сяброўцы казкі, весткі пра тое, што дзеецца на свеце, і дрэвы зноў чулі вясёлы, шчаслівы голас летуценніцы.

Аднойчы вецер прыляцеў засмучаны:

— Клічуць мяне ў далёкі край. Справы клічуць. Чакай мяне. Пройдзе час і я вярнуся. А парукай табе будзе от гэты маленькі клёнік, які я прынёс. Хай жыве побач з табой. Глядзі, каб добра яму было.

Заламала бярозка свае белыя рукі, заплакала. Сумна стала ў лесе. Усе дрэвы змарнелі. Ніхто не смяяўся. Толькі старая асіна прарыпела:

— Так, так, так вам, будзеце ведаць, як галубіць прыгажунь. Паглядзім яшчэ, што там за клёнік. Адкуль ён?

Дуб, які заўсёды маўчаў, не вытрываў:

— Маўчы ўжо, старая карга. І ты рыпіш, і бацькі твае такія былі. Таму і жывяце, як уломкі. Ні толку, ні карысці. Нават на дровы не бяруць вас.

— Ры-п, ры-п, ры-п, — захлынулася ад злосці асіна. Аж пасінела ўся.

А бярозка стаяла засмучаная і назірала за тым, як з зямлі да яе галінак цягнуліся маленькія зоркападобныя лісточкі. Клёнік рос кволым і хваравітым. Бярозка сагравала яго сваімі галінамі-косамі, паіла празрыстым салодкім сокам. І клёнік акрыяў. З кожным годам мацнеў ён, станавіўся прыгожым і стройным. А бярозка... старэла. Лісце яе пажаўцела, стан укрылі шэрыя маршчыны-наросты. Ды ўсё роўна ўсе дрэвы ў лесе з павагай шалясцелі пра яе:

— Гэта самае прыгожае дрэва сярод нас.

Толькі старая асіна, як і шмат гадоў назад, бурчэла:

— Прыгожая! Каб і мне прынеслі клёнік, я таксама яго вырасціла б. Што ж тут дзіўнага?

Старая асіна не магла зразумець, што бярозавы сок — не асінавы горкі настой.

Клёнік вырас вялікі. Ён быў прыгожы і дужы. І цяпер у халодныя ночы не бяроза яго прыкрывала сваім веццем, а ён яе прыкрываў ад сцюжы сваімі шырокімі лісцямі-далонямі.

...І калі вярнуўся з далёкага краю вецер, дрэвы чулі, як бярозка, і клёнік весела гаманілі з ім—аб нечым сваім, вядомым толькі ім траім.

У ЧАС ВАЙНЫ І Ў МІРНЫ ЧАС

А. ЗІНІН,
рэдактар газеты «Советская Белоруссия», старшыня праўлення Беларускага аддзялення Таварыства савецка-чэхаславацкай дружбы.

У НАШАЙ краіне праходзіць месячнік савецка-чэхаславацкай дружбы. Ён супаў з 26-й гадавінай падпісання Дагавора аб дружбе, узаемнай дапамозе і пасляваенным супрацоўніцтве паміж Савецкім Саюзам і Чэхаславакіяй, які адыграў важную ролю ў аб'яднанні намаганняў савецкага і чэхаславацкага народаў у барацьбе за гонар, свабоду і незалежнасць сваіх краін.

Адной з найбольш яркіх старонак у гісторыі адносін паміж Савецкім Саюзам і Чэхаславакіяй з'яўляецца сумесная барацьба з нямецкім фашызмам. Разам з савецкімі войскамі на франтах Айчыннай вайны змагаўся сфарміраваны на тэрыторыі СССР чэхаславацкі корпус пад камандаваннем генерала Людвіка Свабоды, цяперашняга прэзідэнта Чэхаславацкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

На франтах Вялікай Айчыннай вайны і на часова акупіраванай фашыстамі зямлі разам змагаліся супраць агульнага ворага сыны нашых народаў. У партызанскіх атрадах Беларусі налічвалася звыш 400 чэхаў і славакаў. У нашым народзе памятаюць гэтых слаўных грамадзян братняй Чэхаславакіі.

Навекі захаваюцца ў сэрцах беларускага народа слаўныя імёны Героя Савецкага Саюза Яна Налепкі, Ладзіслава Дынды, Войцеха Шатары, Вільяма Гамолы, Юно Уранскага, Ёзефа Булко і многіх іншых, якія загінулі ў барацьбе супраць фашыстаў на нашай зямлі.

Улетку 1944 года пачаўся масавы пераход нашых народных мсціўцаў на тэрыторыю Чэхаславакіі, дзе яны сумесна з чэхаславацкімі партызанамі разгарнулі актыўныя баявыя дзеянні.

Ацэньваючы дапамогу Савецкага Саюза народам Чэхаславакіі ў гады другой сусветнай вайны, прэзідэнт Чэхаславацкай Сацыялістычнай Рэспублікі Людвік Свобада сказаў: «У барацьбе супраць фашызму саюзнікам чэхаславацкага народа быў перш за ўсё савецкі народ, без гераічных подзвігаў і незлічоных ахвяр якога не было б перамогі над германскім фашызмам. Нам ніколі не забыць савецкіх людзей, якія аддалі сваё жыццё за нашу свабоду. Толькі на нашай тэрыторыі загінула больш як 140 тысяч воінаў Савецкай Арміі. Баявым подзвігам савецкіх войск і ўсяго савецкага народа мы перш за ўсё абавязаны за тое, што былі сарваны планы гітлераўцаў, накіраваныя на фізічнае вынішчэнне нашых народаў, і за тое, што была адноўлена незалежнасць Чэхаславацкай дзяржавы».

У пасляваенныя гады на аснове Дагавора ўстанавілася шырокае ўзаемавыгаднае, навукова-тэхнічнае і культурнае супрацоўніцтва, якое эфектыўна садзейнічала хутчэйшаму аднаўленню разбуранай вайной народнай гаспадаркі, няўхільнаму прагрэсу будаўніцтва сацыялізма і камунізма ў нашых краінах.

Загартаваная ў горане вайны, змацаваная пралітай свяшчэннай крывёю байцоў баявая дружба народаў Савецкага Саюза і Чэхаславакіі ў пасляваенны перыяд атрымала сваё далейшае развіццё і праяўленне ва ўсіх галінах палітычнага, эканамічнага і навукова-тэхнічнага і культурнага жыцця нашых народаў.

Савецкі Саюз — самы буйны гандлёвы партнёр Чэхаславакіі. Яго масавыя закупкі ствараюць цвёрды, устойлівы рынак для прамысловасці ЧССР, забяспечваюць атрыманне сродкаў, неабходных для аплаты імпарту розных тавараў.

Маштабы савецкіх паставак сыравіны ў Чэхаславакію вельмі ўнушальныя. Яны цалкам задавальняюць патрэбы краіны ў нафце, больш чым на 80 працэнтаў — у жалезнай рудзе, на 63 працэнты — у сінтэтычным каўчуку, на 42 працэнты — у каляровых металах.

Важная роля ў развіцці дружбы і супрацоўніцтва паміж СССР і ЧССР належыць нашай рэспубліцы. Савецкая Беларусь займае значнае месца ў эканамічных сувязях СССР і Чэхаславакіі. Прадпрыемствы рэспублікі пастаўляюць у ЧССР грузавыя машыны, трактары, сіласаўборачныя камбайны, станкі, вылічальныя машыны, падшыпнікі, сельскагаспадарчыя прадукты. Па нафтаправодзе «Дружба» ў ЧССР ідзе беларуская нафта.

У сваю чаргу ў народнай гаспадарцы Беларусі знаходзяць шырокі ўжытак тавары, якія паступаюць з ЧССР. У іх ліку металарэжучыя станкі, кавальска-прэсавае абсталяванне, аўтамабілі, абсталяванне для хімічнай прамысловасці, абутак, тэкстыль і іншыя тавары.

Вялікае месца ў беларуска-чэхаславацкіх дружалюбных сувязях займае культурны абмен. У рэпертуары беларускіх музычных калектываў шырока прадстаўлены творы Бедржыха Сметаны, Антаніна Дворжака, сучасных чэхаславацкіх кампазітараў. Шырокай папулярнасцю карыстаюцца ў нас кнігі Яраслава Гашака, Карала Чапека, Юліуса Фучыка, Яна Дрды, Уладзіміра Мінача і іншых чэшскіх і славацкіх пісьменнікаў.

Значнай падзеяй у беларуска-чэхаславацкіх культурных сувязях было правядзенне ў 1962 годзе ў нашай рэспубліцы Дэкады чэхаславацкай культуры. Працоўныя Беларусі шырока азнаёміліся з культурай братніх народаў — чэхаў і славакаў.

Важным фактам у беларуска-чэхаславацкіх дружалюбных сувязях з'яўляецца ўстанаўленне непасрэдных кантактаў паміж Гомельскай і Паўднёвачэшскай абласцямі. Гэтыя сувязі ўстаноўлены ў 1966 годзе. За мінулы час яны атрымалі шырокае развіццё.

Добрыя кантакты падтрымліваюцца паміж Беларускім аддзяленнем Таварыства савецка-чэхаславацкай дружбы і Славацкім ЦК Саюза чэхаславацка - савецкай дружбы. Мы рэгулярна абменьваемся інфармацыйнымі і ілюстрацыйнымі матэрыяламі, выстаўкамі, літаратурай, дакументальнымі кінафільмамі. Сёлета ўвосень дэлегацыя Беларускага аддзялення Таварыства савецка - чэхаславацкай дружбы выязджала ў Славакію для ўдзелу ў мерапрыемствах, прысвечаных 25-годдзю славацкага нацыянальнага паўстання. А ўлетку ў нас гасціла дэлегацыя былых удзельнікаў партызанскага руху ў Славакіі. Госці азнаёміліся з выдатнасцямі нашай сталіцы, сустрэліся з ветэранамі вайны і партызанскага руху, наведалі былы партызанскі лагер у ваколіцах вёскі Калодзіна Уздзенскага раёна.

Беларускае аддзяленне Таварыства савецка-чэхаславацкай дружбы аказала садзеянне супрацоўніку інстытута гісторыі Славацкай Акадэміі навук, члену Славацкага ЦК Саюза чэхаславацка-савецкай дружбы Ёзефу Грозьенчыку ў зборы матэрыялаў аб удзельніках Славацкага нацыянальнага паўстання.

Прыезд у нашу рэспубліку дэлегацыі Славацкага ЦК СЧСД на чале з таварышам Густавам Чэхам з'яўляецца яшчэ адным яркім пацверджаннем умацавання братніх адносін паміж народамі Савецкага Саюза і Чэхаславакіі.

Яшчэ нядаўна нам, савецкім людзям, і грамадзянам іншых сацыялістычных краін давялося многае перажыць у сувязі з падзеямі ў Чэхаславакіі, дзе ўнутраныя і знешнія рэакцыйныя сілы імкнуліся падарваць устоі сацыялізма. Вось чаму мы з глыбокім задавальненнем успрымаем крокі Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Чэхаславакіі на чале з першым сакратаром ЦК Камуністычнай партыі Чэхаславакіі Густавам Гусакам, па шляху ўмацавання пазіцый сацыялізма, павышэння кіруючай ролі Камуністычнай партыі, дружбы з Савецкім Саюзам і іншымі сацыялістычнымі краінамі.

Праводзячы месячнік дружбы і адзначаючы 26-ю гадавіну савецка-чэхаславацкага дагавора, працоўныя Савецкай Беларусі, як і ўсе савецкія людзі, горача жадаюць народам братняй Чэхаславакіі поспехаў у далейшым руху наперад па шляху сацыялістычнага будаўніцтва.

КАГО ВЫБІРАЮЦЬ У ГЕРОІ

Наш час — час магутных грамадскіх рухаў, вялікіх сацыяльных пераўтварэнняў, найвялікшых навуковых адкрыццяў і абвостранай цікавасці мастацтва і літаратуры да чалавечай асобы. Якія ж характары раскрываюцца сёння драматургамі і як адлюстроўваецца ў іх час, яго маштабы, разнастайнасць, гераічны пачатак?

Перад намі героі шасці п'ес: «Плакат у акне Сіднея Брустайна» Ларэйн Хенсберы, «Цана» Артура Мілера, «Усё ў садзе» Эдварда Олбі, «Чалавек і глобус» Віктара Лаўрэнцьева, «Салаўіная ноч» Валянціна Яжова; «Маё сэрца з табой» Юлія Чапурына.

Адвольны выбар? Не зусім. Бо для параўнання з героямі рэалістычных п'ес савецкіх драматургаў узяты не «антыгероі» мадэрнісцкай «антыдрамы». Гэта проста было б немагчыма: падкрэсленая абсурднасць існавання, абсалютная сацыяльная аморфнасць, ізаляванасць ад свету герояў мадэрнісцкай драмы робяць ненатуральным усялякае параўнанне іх з нармальным тыпам чалавечай асобы. Тут узяты тры безумоўна таленавітыя п'есы, напісаныя ў рэалістычнай манеры трыма актыўна мыслячымі амерыканскімі драматургамі. Перад героямі гэтых п'ес стаіць па сутнасці адна праблема: як захаваць у сабе чалавечы пачатак?

...Сіднею Брустайну ў пачатку п'есы рашуча ўсё роўна, хто пераможа на выбарах у яго акрузе, хто будзе дэпутатам. Ён любіць сваю жонку. Ён паглынуты клопатамі аб сваёй новай «справе» — газетцы, якая дасталася яму ад прыяцеля «амаль дарма», па выпадку. Ён захоплены новым становішчам і амаль не шкадуе аб краху сваёй папярэдняй задумы — начнога клуба з народнымі песнямі. Чалавек, які лёгка захапляецца, летуценны па прыродзе, ён пераскоквае з аднаго «хобі» на другое, мала клапоцячыся аб матэрыяльным забеспячэнні. І на ўсе ўгаворы вывесіць у сваім акне плакат палітычнага зместу, Сідней катэгарычна заяўляе: «Я ў гэтую гульню не гуляю і кропка...».

У канцы п'есы ў Сіднея раскрываюцца вочы на палітычныя махінацыі босаў, чыёй сляпой зброяй сталі ён і яго газета.

Што будзе далей, як складзецца лёс Сіднея, ці хопіць у яго сіл вытрымаць сутыкненне з тымі, у каго ўлада і сіла? Цяжка сказаць. Дзеянне абрываецца ў момант аб'яўлення ім вайны сваім палітычным працiўнікам.

Маральны выбар трэба зрабіць і герою п'есы Артура Мілера «Цана» — Віктару Францу. І ён атрымлівае перамогу ў маральным паядынку з братам — буйным дзялком. Гэта паядынак з усім светам чыстагану, які скалечыў жыццё Віктара. Калісьці Віктар ахвяраваў кар'ерай вучонага дзеля бацькі, калі той разарыўся. Каб пракарміць яго, стаў паліцэйскім. Брат не памог ім тады, хоць і меў магчымасць. А потым ён прапанаваў дапамогу, каб «ачысціць сумленне», але Віктар не ідзе яму насустрач. І хоць старэйшы брат раскрывае яму вочы на ашуканства бацькі, на непатрэбнасць сыноўняй ахвяры, Віктар застаецца пры сваім перакананні: «Існуе абавязак і трэба яго выконваць». Віктар выканаў свой сыноўні абавязак і гэтак жа выконвае службовы. Ён ведае: «Хабар і вымаганні ўсюды, у школе пануе чорт ведае які дух, тысяча дарослых дурняў спускае ў начных клубах больш грошай, чым цэлы квартал зарабляе за год». Але ён — паліцэйскі і абараняе гэты «парадак».

Мілер завастрыў сітуацыю, зрабіўшы свайго станоўчага героя паліцэйскім, ахоўнікам «парадку» ганебнага свету. Але ў гэтым адбілася і супярэчлівасць у поглядах Мілера: з аднаго боку, асуджэнне светапарадку, заснаванага на эксплуатацыі, з другога — спроба даказаць, што можна актыўна абараняць гэты парадак і быць узорна прыстойным, сумленным чалавекам у самым глыбокім сэнсе гэтага слова.

Выбар, зроблены героем гэтай п'есы ў барацьбе са злом, такі: незалежна ад абставін, ні ў што не ўмешваючыся, пры любых акалічнасцях, займаючы ў лепшым выпадку пасіўную пазіцыю, пражыць жыццё па-свойму сумленна, аберагаючы сваё ўласнае каштоўнае «я».

Але лёс Рычарда, героя п'есы Олбі «Усё ў садзе» як бы ўзрывае гэты тэзіс знутры. Гэта п'еса, напісаная па матывах рамана англійскага пісьменніка Джэймса Купера, свайго роду спрэчка з вальтэраўскім Кандзідам, які вырашыў, як вядома, пасля ўсіх жыццёвых выпрабаванняў адысці ад мірской мітусні і толькі «апрацоўваць свой сад».

Рычард, служачы хімічнай лабараторыі, стаіць перад выбарам: адмовіцца ад некаторых жыццёвых зручнасцей або пайсці фактычна на злачынства: ведаючы, што твая жонка, маці твайго сына, прадае сябе, карыстацца яе «заробкам», каб апрацоўваць «свой сад». Ён «выбірае» — другое.

Не вытрымліваючы выпрабавання грашыма, ён, пасля першай жа ўспышкі гневу, здаецца: яго прыстойнасць лопаецца, як мыльны пузыр, перамагае душа спажыўца. Каб атрымаць дабаўку да сямейнага бюджэту, Рычард пагаджаецца з прастытуцыяй жонкі. Мала таго, разам з кампаніяй іншых мужоў-сутэнёраў ён удзельнічае ў забойстве свайго сябра, ні ў чым не вінаватага чалавека, які выпадкова даведаўся аб іх «тайне».

І вось — тры варыянты лёсу чалавека, тры варыянты вырашэння праблемы, як жыць, які выбраць шлях; тры характары, пастаўленыя ў акалічнасці, тыповыя для буржуазнага свету. І нягледзячы на розніцу ў прафесіі, дабрабыце, звычках, на некаторыя адрозненні ў поглядах на свет — ёсць у гэтых людзях і агульнае. Вядома, патрэб на мужнасць, каб выстаяць у свеце, сама будова якога варожая чалавеку. І не дзіва, што здача маральных, сацыяльных пазіцый — з'ява для гэтага свету настолькі характэрная, што нават далёка не горшым прадстаўнікам яго ўласцівы разгубленасць, душэўная няўстойлівасць, адсутнасць цвёрдых маральных і палітычных перакананняў.

А якія пачуцці і думкі, жыццёвыя і штодзённыя клопаты, учынкі герояў трох савецкіх п'ес, якія напісаны ў другой палове 60-х гадоў. Каго выбралі аўтары ў героі гэтых п'ес, хто яны, гэтыя людзі, Бармін, Барадзін і Мяфодзьеў?

...Праз найцяжэйшыя выпрабаванні вайны прайшоў Георгій Бармін, цэнтральны персанаж п'есы «Чалавек і глобус» (прававобраз яго — акадэмік І. Курчатаў). Ён узначальвае работу па стварэнні атамнай бомбы. Чалавек, які палымяна любіць навуку, выдатны талент, вучоны Бармін востра адчувае сваю адказнасць за лёс краіны, свайго народа, усяго чалавецтва.

Глабальны маштаб грамадскіх інтарэсаў, іх глыбока асабісты характар, імкненне да вызвалення ўсіх людзей планеты ад сацыяльнага і расавага прыгнёту — тыповая рыса савецкіх людзей. Іменна гэта рыса асабліва яўна выяўлена ў характары Георгія Барміна, вучонага з сусветным імем, прафесіянальна ўцягнутага ў кола праблем сусветнай навукі і палітыкі. І гэта ж рыса ёсць у юным Пятры Барадзіне, сяржанце Савецкай Арміі, герої п'есы Валянціна Яжова «Салаўіная ноч».

Яго жыццёвае перакананне — думка аб тым, што савецкі воін адказны за свабоду, справядлівасць, бяспеку народаў усёй зямлі. І нямецкая дзяўчына Інга для Барадзіна — няхай у гэтым ёсць і доля юнацкага рамантызму — не толькі дзяўчына, у якую ён закахаўся з першага позірку: гэта нібы і тая Германія, ашуканая, скалечаная фашызмам, якой трэба было тады, у 1945 годзе, зноў паверыць у чалавечнасць праўду, гуманныя нормы чалавечых узаемаадносін. Сімвалічна гучаць словы Інгі, сказаныя пра Барадзіна: «...ён вярнуў мяне да жыцця. Я зноў паверыла, што ў свеце не адно толькі зло... Я ўпершыню перастала баяцца будучыні... І ўсё гэта зрабіў ён, ваш салдат, якога я лічыла ворагам...»

Вобраз сяржанта Барадзіна, гісторыя яго кахання да Інгі набываюць маштабы і значэнне, якія далёка выходзяць за межы звычайнай «тэмы кахання». І тут не проста маральны пошук, а актыўная барацьба за найвышэйшую чысціню чалавечых адносін.

«...Я люблю гэтых людзей, хлебаробаў-працаўнікоў, чый нораў, чый характар, чый лёс не раз і не два выпрабоўваліся варожным агнём і мячом, і злымі неўраджаямі, а часам незаслужанымі крыўдамі. Я люблю гэтых людзей за тое, што ў грозны час выпрабавання яны праявілі такую сілу духу, такую любоў да Радзімы, што ўвесь свет ахнуў... Я люблю гэтых людзей за тое, што яны кормяць не толькі сябе, а і ўсіх нас».

Так, у фінале п'есы «Маё сэрца з табой» гаворыць аб сваім самым патаемным Кузьма Мяфодзьеў, былы франтавік, а цяпер старшыня калгаса, пяцідзесяцігадовы чалавек, хутчэй замкнуты, чым гаваркі, хутчэй хмуры, чым усмешлівы, але бясконца добры да людзей, якія апрацоўваюць зямлю. І сам ён жыццё сваё, усе сілы свае кладзе на тое, каб зямля гэта і людзі, якія працуюць на ёй, жылі шчасліва.

Жыццёвая мэтанакіраванасць спалучаецца ў Мяфодзьеве з арганічнай складанасцю характару. Яму ўласцівыя і сумненні ва ўласнай тактоўнай праўдзівасці, празмерная запальчывасць, некаторая залішняя прасталінейнасць. Ён часам заняты пакутлівымі пошукамі адказу на многія пытанні, якія ставіць перад ім жыццё. Але ў адрозненне ад герояў Олбі, Мілера і Хенсберы адзін пошук яму чужы — пошук ідэалогіі. Яна жыве ў яго свядомасці і сэрцы трывала, і перакананасць у справядлівасці, чалавечнасці, праўдзівасці марксісцкіх ідэй у ім непахісная. Гэтыя ідэі ён праводзіць у жыццё без гучных фраз. У ім жыве вялікая вера ў людзей, у будучае, і гэта, бадай, галоўная яго рыса, якая вызначае яго ўчынкі, лад думак, светаадчуванне.

Вывад? Бадай, ён змяшчае тую ісціну, што мастацтва, калі яно таленавітае і шчырае, імкнецца аб'ектыўна адлюстраваць істотныя з'явы і працэсы, якія адбываюцца ў жыцці, яно збірае ў якасці аб'екту адлюстравання характары, канфлікты і сітуацыі, тыповыя для свайго часу. І тыпы людзей, і акалічнасці, паказаныя ў п'есах, аб якіх ішла гаворка ў артыкуле, характэрныя для часу і грамадства. Уклад жыцця, думак, учынкі герояў адлюстроўваюць істотныя з'явы і формы жыцця, рысы сваёй эпохі. Героі гэтых п'ес — звенні грамадскай сістэмы, яе элементы, яе гонар, і несумненна, што ўласцівасці цэлага аказалі рашучае ўздзеянне на яе частку.

Адрозненні ў накіраванні волі і энергіі асобы, у інтарэсах, якія рухаюць чалавекам, у суадносінах інтарэсаў і поглядаў асобы і грамадства — адрозненні, якія існуюць паміж грамадствам, заснаваным на законах капіталізму, і грамадствам сацыялістычным, становяцца зразумелыя нават пры беглым параўнаўчым аналізе разгледжаных п'ес.

Ніна ІГНАТАВА.
(АДН).

СВЕТ — У АБ'ЕКТЫВЕ

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

Заглядзелася.

ВЕЛЬМІ старэнькая жанчына... — Яна ў глыбокім задуменні. Заплюшчыла вочы. Падперла пакрыты маршчынамі, нібы павуціннем, твар, спрацаванай рукой у старэчых пражылках. Над чым яна задумалася на схіле жыцця? Можа, прыгадала маладосць, вясковыя карагоды, сяброўак маладосці, якіх цяпер ужо няма ў жывых... А можа перад заплюшчанымі вачыма зноў праходзяць войны, і бачыць яна жывымі сваіх сыноў і ўнукаў...

Гэты партрэт адкрывае выстаўку венгерскага майстра фатаграфіі Жужы Шандар у Мінскім Доме мастацтваў. Называецца ён — «Соты год». Паглядзеўшы аднойчы на гэты твор, яго доўга не забудзеш.

А побач — інакшы твор.

...Вузенькая, цёмная вулка. Узяўшыся за рукі, ідуць два карапузы. Яны ні на каго і ні на што не звяртаюць увагі. Яны яшчэ не ведаюць жахаў вайны, якая недзе побач. Яны — у сваім бязвінна-дзіцячым, светлым свеце летуценняў.

З радаснай усмешкай наведвальнікі глядзяць на гэту фотакарціну. Адчуваецца, аўтар не проста зрабіў механічны шчаўчок затворам, а здолеў убачыць тое, міма чаго часта праходзяць людзі, не звяртаючы ўвагі. І ў такім падыходзе да натуры — адна з прычын поспеху большасці работ Жужы Шандар.

На выстаўцы — больш як сто фотаздымкаў. Яны складаюць раздзелы: «Сувязі людскія», «Эпохі», «Людзі Грэцыі», «Нядзеля ў Рыме», «Сельскае вяселле» і іншыя.

Вылучаецца раздзел, прысвечаны дзецям — «Яны такія розныя». Без вялікай любві да дзяцей немагчыма было б зрабіць такую серыю здымкаў. У іх — усе эмоцыі: дзіцячая цікаўнасць і ўвага, радасць і засмучэнне, захапленне і засяроджанасць. Усё, што перажываюць дзеці ўсіх краін і ўсіх народаў.

У серыях пра дарослых у Жужы Шандар — пераважна людзі працы.

...Вось прылёг адпачыць бацька з двума дзецьмі. Ён прыйшоў з работы стомлены і хутка заснуў. На жываце ў яго закасалася старэнькая майка. А на яго раскінутыя дужыя рукі паклалі галоўкі хлопчык і дзяўчынка. Відаць, малым хочацца пагуляць, але яны баяцца патрывожыць сон бацькі-кармільца. Моўчкі, чула прыслухоўваюцца да яго роўнага дыхання...

На адным з фота — арабская бежанка. Ізраільскія заваёўнікі выгналі жанчыну з родных мясцін. Цяпер яна адна, сядзіць на распаленым пяску і моліцца. Побач — вартыя жалю пажыткі, загорнутыя ў старую хустку і такую ж кашму. Тут жа, побач, ішак апусціў галаву. Мабыць, бежанка моліць алаха пакараць тых, хто сагнаў яе з наседжанага гнязда...

Грэцыя. Беспрытульная старасць.

Многа арыгінальных здымкаў у раздзеле «Людзі Грэцыі». Жахлівая рэчаіснасць краіны, дзе пануюць цяпер «чорныя палкоўнікі». Вось у нішы каменнай агароджы ля тратуара прымасцілася жабрачка. Побач з ёй — фарфоравая чашка для міласціны. З затоенай надзеяй у старэчых вачах пазірае жабрачка на кожнага, хто праходзіць міма: пададуць ці не пададуць?

А хіба можна абмінуць такі здымак: на фоне багатага атэля старая вязе на асле бярэма галля для свайго ачага. Яе сілуэт — быццам сімвал беднасці, нястачы сучаснай Грэцыі. А побач яркімі агнямі свеціцца атэль, дзе бесклапотна жывуць багацеі...

«Вечар у Неапалі» — фатаграфія з італьянскага цыкла. Цёмная вуліца. Рэкламныя агні. Ярка зіхацяць белыя форменкі.

Матросы з чамаданамі спяшаюцца да свайго карабля. Яны развіталіся з сем'ямі, жонкамі, нявестамі — ідуць у далёкае плаванне. Здымак зроблены з высокага пункту. Мы не бачым твараў людзей, але здагадваемся, кожны з іх у гэтыя хвіліны думае пра сваё...

Па-майстэрску выкананы фотапартрэты венгерскіх мастакоў Бела Уіца, Берталана Пора, Маоцэлы Бенедэк.

Наогул на выстаўцы не ўзнікае пытання — якія здымкі лепшыя, а якія горшыя. Усе добрыя. Кожны прымушае задумацца, выклікае глыбокія эмоцыі.

Вось асобныя водгукі з кнігі наведвальнікаў:

«Яе фотавыстаўка паказвае сталасць успрыняцця свету, памагае бачыць незвычайнае ў звычайным».

«Тэхніка фотаздымкі, выбар тэм, кампазіцыя і падыход аўтара да рашэння сюжэтаў не пакідаюць жадаць лепшага».

«Фатограф-філосаф — інакш і не назавеш Жужу Шандар. Ад першага крыка дзіцяці, які ўваходзіць у жыццё, да глыбокага роздуму над быццём — такі дыяпазон фотамайстра».

Да сказанага хацелася б дадаць: шкада, што мы не пабачылі партрэта аўтара выдатных работ. Тым больш, што ні венгерскія, ні савецкія сябры больш не ўбачаць мастачку жывой. Жужа Шандар незадоўга да адкрыцця гэтай выстаўкі трагічна загінула ў аўтамабільнай катастрофе на сваёй радзіме.

Яе работы — не проста фатаграфіі. Гэта часцінка жыцця, якую яна пакінула пасля сябе.

Іван СУЧКОЎ.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

12 снежня

Першая праграма. 9-10 — тэлебачанне — школе. Гісторыя. 9-ы клас. «Барацьба У. І. Леніна за стварэнне марксісцкай партыі ў Расіі». 9-40 — «Чайкі над морам міру». Кінанарыс. 10-00 — навіны (М). 10-15 — для дзяцей. «Цуды прыроды» (М). 10-45 — «Таццянін дзень». Мастацкі фільм (М). 16-55 — праграма перадач. 17-00 — навіны (М). 17-15 — для школьнікаў. «Флагманы савецкай навукі» Акадэмік А. Ф. Іофе. 17-45 — «Панарама навін». 18-00 — для дашкольнікаў і малодшых школьнікаў. «Вясёлы гарадок» (М). 18-30 — «У. І. Ленін. Хроніка жыцця і дзейнасці». «На першы штурм царскага самадзяржаўя» (М). 19-15 — каляровае тэлебачанне. Чэмпіянат СССР па баскетболе. «Дынама» (Масква) — «Дынама» (Тбілісі) (М). У перапынку — «Эстафета навін» (М). 20-40 — «Эстафета навін» (працяг) (М). 21-15 — каляровае тэлебачанне. «Забаўны выпадак». Прэм'ера тэлевізійнага спектакля (М). 22-45 — «Новыя гарызонты калгаснага ладу». Сустрэча з дэлегатамі III Усесаюзнага з'езда калгаснікаў. 23-15 — з гісторыі музычнага мастацтва. Ф. Шуберт. «Вячэрняя серэнада». 23-45 — навіны (М).

Другая праграма. 12-20 — «Табе, юнацтва!» Перадача з Харкава. 13-00 — «Адважнае сэрца». Тэленарыс (М). 17-15 — 18-00 — канцэрт з твораў кампазітара А. Ключарова. Перадача з Казані. 22-45 — 23-45 — «Клуб аматараў песні» (М).

13 снежня

Першая праграма. 8-25 — праграма перадач. 8-30 — для студэнтаў тэхнікумаў. «Дэталі машын». 9-00 — «Гімнастыка для ўсіх» (М). 9-45 — навіны (М). 10-00 — «Будзьце шчаслівыя!» (М). 10-30 — «Тыдзень планеты». Міжнародны агляд. 10-50 — «Музычная шкатулка». 11-05 — «Белыя і чорныя». Тэлевізійны шахматна-шашачны клуб. Аматарам шашак. 11-30 — «Подзвіг». Тэлевізійны альманах (М). 12-00 — «Танцуе народная артыстка Узбекскай ССР Бернара Карыева». Перадача з Ташкента. Тэлевізійны народны універсітэт. 13-00 — факультэт навукі. «Паветраная абалонка Зямлі» (М). 13-45 — навіны (М). 13-50 — факультэт культуры. «Культура паводзін» (М). 15-30 — «Беларускія кампазітары — дзецям». Камерна-інструментальная музыка. 16-00 — дзіцячы экран. «Як Абібок Неахвоткін працаўніком стаў». Мультыплікацыйны фільм. 16-10 — «Музычная фільматэка». Эстрадная праграма. 17-00 — навіны (М). 17-30 — Міжнародны турнір па ручным мячы. СССР — Югаславія. Перадача з Харкава. У перапынку — «Навіны дня». Кіначасопіс (М). 18-45 — «Прадстаўляем — знаёмцеся!» Іграе ансамбль скрыпачоў Дома культуры прафсаюзаў. 19-15 — каляровае тэлебачанне. А. Крон. «Другое дыханне». Прэм'ера тэлевізійнага спектакля (М). 20-45 — «Ленінізм — сцяг нашай эпохі». «У міжнароднай салідарнасці — сіла камуністаў» (М). 21-15 — навіны (М). 21-30 — «Майстры экрана». Народны артыст РСФСР К. Лаўроў (М). 23-00 — «Вячэрні Ленінград». Эстрадная праграма. Перадача з Ленінграда. 00-00 — навіны (М).

14 снежня

Першая праграма. 8-25 — праграма перадач. 8-30 — для студэнтаў тэхнікумаў. «Тэарэтычная механіка». 9-00 — «На зарадку станавіся!» (М). 9-15 — навіны (М). 9-30 — «Будзільнік» (М). 10-00 — «Музычны кіёск» (М). 10-30 — «Здароўе». Навукова-папулярная праграма. Перадача з Ленінграда. 11-00 — для юнацтва. «Сусвет побач». 3-ці тур касмічнай алімпіяды (М). 12-00 — для школьнікаў. «Вас выклікае Спартландыя». 13-00 — каляровае тэлебачанне. Міжнародны турнір па боксе «Алімпійскія надзеі». Перадача з Польшчы. 15-30 — для воінаў Савецкай Арміі і Флоту. «Рэвалюцыяй створаная». 50 гадоў Ваенна-палітычнай акадэміі імя У. І. Леніна (М). 16-30 — «Сельская гадзіна» (М). 17-30 — каляровае тэлебачанне. «Гэта Сатар Бахлул Задэ». Тэлевізійны дакументальны фільм (М). 18-00 — «Клуб кінападарожнікаў» (М). 19-00 — «Мелодыі дружбы». «Спявае Дж. Мар'янавіч» (М). 19-45 — навіны (М). 20-00 — каляровае тэлебачанне. «Сляпы музыкант». Мастацкі фільм (М). 22-00 — у эфіры — «Маладосць». «Аукцыён». «Дары мора і акіяна» (М). 23-15 — «Спартыўны тыдзень» (М).

Другая праграма. 12-00 — для школьнікаў. Канцэрт. Перадача з Ленінграда. 12-30 — «Старонкі музычнага календара». Д. Кабалеўскі. Да 65-годдзя з дня нараджэння (М). 20-30 — «Жаніхі». Фільм-аперэта. 21-00 — «Пераходны ўзрост». Мастацкі фільм.

КУЛЬТУРНАЕ ЖЫЦЦЁ за рубяжом

ЗНАХОДКА Ў КРАІНЕ ЭТРУСКАЎ

Якіх-небудзь сто кіламетраў на поўнач ад Рыма па цудоўнай аўтастрадзе — і вы трапіце ў старажытную краіну народа этрускаў — Этрурыю. У цэнтры яе, горадзе Тарквінія, ёсць выдатны музей з вялікай калекцыяй твораў мастацтва і рэчаў хатняга ўжытку гэтага загадкавага народа. Многім з выстаўленых тут экспанатаў па дзве з палавінай тысячы гадоў, але да гэтага часу фарбы здзіўляюць сакавітасцю, а прыгожыя формы перадаюць нашчадкам густ старадаўніх майстроў.

Каля Тарквініі і ў іншых месцах Этрурыі вядуцца раскопкі, і зараз натоўпы турыстаў у суправаджэнні гідаў няспынна асаджаюць некропалі — старажытныя захаванні этрускаў, дзе ў склепах з тоўстымі каменнымі сценамі разам з памёршымі хавалі іх асабістыя рэчы, каштоўнасці, хатні скарб. У раёне Тарквініі некропалі ўпрыгожваліся цудоўнымі насценнымі роспісамі з паказам палявання, рыбнай лоўлі, сцэн паўсядзённага жыцця. Каляровыя рэпрадукцыі з гэтых фрэсак абышлі ўвесь свет.

Многія стагоддзі аб старажытным народзе этрускаў не было вядома амаль нічога — уяўленне гісторыка жывілася толькі водгукамі легенд ды адрывачнымі сведчаннямі летапісцаў. І на гэты дзень застаецца загадкай паходжанне этрускаў, яшчэ цалкам не расшыфраваны іх пісьмёны. Затое іх сумны канец ужо не выклікае сумненняў: народ, які даў свету ўзоры сваёй высокай культуры, быў часткова знішчаны, часткова выцеснены варварамі ў пачатку нашай эры.

Да самага апошняга часу вучоныя не маглі выявіць слядоў буйнага порта Гравіска, які служыў калісьці марскімі варотамі Тарквініі. Дапамагло сведчанне гальскага паэта Руціла Наманцыяна, які ўвосень 416 года вяртаўся з Рыма на радзіму. З-за набегаў гоцкіх орд сухапутныя дарогі былі тады ненадзейныя, і Наманцыяна выбраў марскі шлях, уздоўж заходняга ўзбярэжжа Апенінскага паўвострава. З сумам апісвае ён, як карабель праплываў міма зруйнаваных, спаленых, разбураных сяленняў і гарадоў этрускаў, пакінутых насельніцтвам. Непадалёк ад Тарквініі ён запісаў у сваім дзённіку: «І вось перад намі нямногія ўцалелыя дахі Гравіскі, над якімі навіслі ядавітыя балотныя выпарэнні».

Пошукі працягваліся доўга, але толькі некалькі гадоў назад з дапамогай аэрафотаздымак удалося больш або менш дакладна вызначыць месцазнаходжанне старажытнай Гравіскі. І вось на днях з месца раскопак прыйшла сенсацыйная вестка: знойдзены руіны порта. Больш таго, у руکі археолагаў трапілі ўнікальныя рэчы, па якіх можна меркаваць аб падзеях, якія адбыліся ўсяго за некалькі месяцаў да падарожжа гальскага паэта. Пад падлогай аднаго з дамоў знойдзены сапраўдны скарб — дзвесце залатых манет, бліскучых, нібы яны толькі што выйшлі з чаканкі. Ёсць усе падставы меркаваць, што іх схавалі або перад, або ў час набегу варвараў, спадзеючыся выратавацца і, вярнуўшыся, забраць свае скарбы. Але гаспадарам вярнуцца не ўдалося. Відаць, яны былі забіты або ўзяты ў палон. Золата ж так і праляжала паўтары тысячы гадоў у тайніку. Манеты адчаканены ў IV стагоддзі н. э. пры рымскіх імператарах Валянціне II і Валянціне III, і іх выдатная захаванасць гаворыць аб тым, што яны практычна не былі ў абароце. Гэта і не дзіўна: у тыя смутныя часы гаспадары стараліся трымаць свае капіталы пры сабе.

У другім тайніку знойдзены ў такім жа выдатным стане чатыры бронзавыя пліты з высечанымі на іх малюнкамі і надпісамі. Знойдзена таксама некалькі сот старых грэчаскіх свяцільнікаў і іншыя рэчы. Перад вачыма вучоных прадсталі рэштні старажытнейшых збудаванняў VII, VI і V стагоддзяў да нашай эры, больш позднія дамы рымскай калоніі II стагоддзя да н. э., помнікі першых стагоддзяў Рымскай імперыі і нават сляды рыбацкай вёсачкі, якая калісьці стаяла на беразе.

Па першых ужо сабраных матэрыялах вучоныя змаглі зрабіць вывад, што Гравіска была адным з самых буйных гандлёвых портаў антычнага свету. Порт быў заснаваны ў VII стагоддзі да нашай эры. Доўгі час ён быў сімвалам магутнасці этрускаў, якія з'яўляліся ў той час валадарамі мораў. Да самай Грэцыі дайшлі легенды аб жорсткіх этрускіх карсарах, якія гаспадарылі ў Сярэдземным моры. Так працягвалася некалькі стагоддзяў. Потым магутнасць Этрурыі падарвалі рымляне. Пазней ім на змену з'явіліся варвары.

Ю. ЛАПАЦІН,
карэспандэнт ТАСС.

Рым.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-22-04, аддзела культуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63856 АТ 18477.